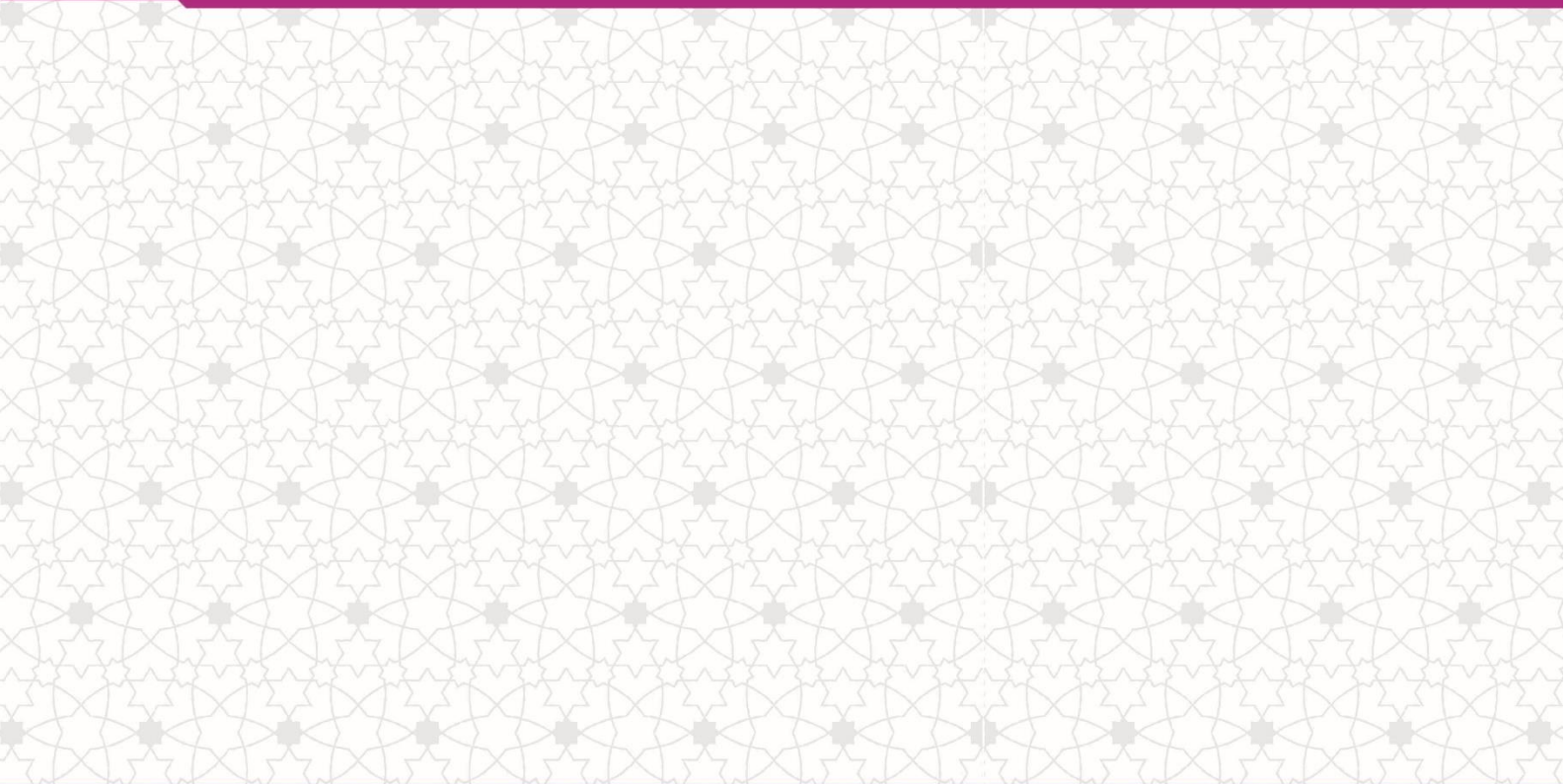

مطالعه و بررسی نقش آفرینی نظام آموزش عالی در اشتغال‌پذیری و ورود به‌هنگام جوانان به بازار کار

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل:

۲۱۱۱۵

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: مطالعه و بررسی نقش‌آفرینی نظام آموزش عالی در اشتغال‌پذیری و ورود به‌هنگام جوانان به بازارکار

نوع گزارش: طرح / لایحه □، نظارتی □، راهبردی ■، پیش‌نویس قانون □

نام دفتر: مطالعات فرهنگی و آموزش (گروه زنان، خانواده و جوانان)

تهیه و تدوین‌کننده: بهزاد خلیلی

همکاران داخل مرکز: حسین نصیری (مدیرگروه آموزش عالی دفتر آموزش و فرهنگ)، فاطمه عزیزخانی (دفتر مطالعات اقتصادی)

همکار خارج از مرکز: احمد سعیدی (عضو هیئت علمی مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی) ناظران علمی: موسی بیات، ریحانه رحمانی‌پور

ناظر علمی خارج از مرکز: محمدمهدی مسعودی (مدیرکل سابق اداره بورس و اعزام دانشجویان سازمان امور دانشجویان)

اظهارنظرکنندگان خارج از مرکز: حمید طریفی حسینی (معاون ستاد تعلیم و تربیت شورای عالی انقلاب فرهنگی)، محمدمسعود سیف (مدیرکل دفتر ارتباط با صنعت و جامعه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری)

صفحه‌آرا: سیده فاطمه ابوطالبی

ویراستار ادبی: مژگان کاظمی

واژه‌های کلیدی:

۱. جوان
۲. اشتغال
۳. دانشگاه
۴. دانشجو

تاریخ شروع مطالعه: ۱۴۰۴/۴/۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۸/۵

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۱	خلاصه مدیریتی
۳	۱. بیان مسئله
۶	۲. سوابق تقنینی
۹	۳. علل مهم پایین بودن نرخ اشتغال فارغ التحصیلان دانشگاهی
۱۱	۳-۱. تناسب حداقلی میان تعداد فارغ التحصیلان دانشگاهی با تقاضای بازار کار
۱۲	۳-۲. چالش در مهارت‌یابی شغلی
۱۴	۳-۳. ضعف در فرایند شغل‌یابی
۱۴	۳-۴. طولانی بودن دوره تحصیل و انعطاف حداقلی برنامه تحصیلی
۱۹	۴. اقدام‌های نظام آموزش عالی برای بهبود بازار کار دانشجویان
۱۹	۴-۱. بورس صنعت و مشاغل
۲۲	۴-۲. طرح دستیار فناوری
۲۳	۴-۳. طرح همیار دانشجو
۲۵	۴-۴. برگزاری دوره‌های مهارت‌آموزی
۲۷	۴-۵. راه‌اندازی مراکز هدایت شغلی، کاریابی، انجام مشاوره و هدایت شغلی
۲۸	۴-۶. برگزاری نمایشگاه‌های کار
۲۸	۴-۷. رصد اشتغال فارغ التحصیلان
۳۰	۵. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۳۵	منابع و مأخذ

فهرست جداول

۶	جدول ۱. پیشینه تقنینی تکالیف وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در موضوع اشتغال‌پذیری دانشجویان و ورود به‌هنگام دانش‌آموختگان به بازار کار
۱۱	جدول ۲. متغیرهای تعیین‌کننده ظرفیت پذیرش به تفکیک مقاطع تحصیلی
۱۷	جدول ۳. مقایسه برنامه‌ریزی تحصیلی پنج دانشگاه برتر جهان در سال تحصیلی ۲۰۲۶-۲۰۲۵
۱۷	جدول ۴. مجموع واحد درسی و ساعات مورد نیاز برای تکمیل دوره کارشناسی رشته تحصیلی مهندسی مکانیک در دانشگاه تهران
۲۰	جدول ۵. وضعیت آماری بورس صنعت و مشاغل از سال ۱۴۰۱ تا ۱۴۰۴
۲۴	جدول ۶. میزان حق‌الزحمه پرداختی به همیاران از سال ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۱
۲۶	جدول ۷. دانشگاه‌های پیشرو در برگزاری دوره‌های مهارتی
۲۶	جدول ۸. حضور کمرنگ دانشگاه‌های برتر کشور در برگزاری دوره‌های مهارتی
۳۱	جدول ۹. اقدام‌های وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در موضوع اشتغال‌پذیری دانشجویان به همراه موانع و چالش‌ها

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱. نمودار تغییرهای تعداد و نسبت اشتغال دانش‌آموختگان دانشگاهی از سال ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰..... ۴
- شکل ۲. مقایسه میزان اشتغال فارغ‌التحصیلان دانشگاهی ایران با کشورهای منتخب..... ۵
- شکل ۳. نمودار نسبت اشتغال افراد فاقد / دارای مدرک دانشگاهی به تفکیک سن منفرد در سال ۱۴۰۲..... ۵
- شکل ۴. گام‌های لازم تا زمان شاغل شدن جوانان..... ۱۰
- شکل ۵. ابزار لازم برای تحقق اشتغال‌پذیری دانشجویان..... ۱۰
- شکل ۶. مصادیق تبلور موضوع مهارت‌افزایی در برنامه درسی رشته‌های دانشگاهی..... ۱۲
- شکل ۷. نمودار مقایسه تعداد سنوات مجاز و میانگین ماندگاری دانشجویان به تفکیک مقاطع تحصیلی در سال ۱۴۰۳..... ۱۴
- شکل ۸. نمودار برنامه دوره کارشناسی در ۳۲ کشور اروپایی به تفکیک الگوهای ۱۸۰، ۲۱۰ و ۲۴۰ واحد ECTS و سایر، سال تحصیلی ۲۰۲۲-۲۰۲۳ میلادی..... ۱۵
- شکل ۹. نمودار برنامه دوره کارشناسی ارشد در ۳۲ کشور اروپایی به تفکیک الگوهای ۶۰ تا ۷۵، ۹۰ و ۱۲۰ واحد ECTS و سایر، سال تحصیلی ۲۰۲۲-۲۰۲۳ میلادی دانشگاه تهران..... ۱۷
- شکل ۱۰. نمودار تفاوت نسبت اشتغال جوانان ۱۸ تا ۲۲ ساله دانشگاهی و غیردانشگاهی به تفکیک سن منفرد..... ۱۸
- شکل ۱۱. نمودار تغییرات سهم مقاطع تحصیلی از تعداد بورسیه‌های صنعت و مشاغل از سال ۱۴۰۱ تا ۱۴۰۴..... ۲۱
- شکل ۱۲. نمودار تغییرات حداکثر حق‌الزحمه در نظر گرفته‌شده برای دانشجویان دوره کارشناسی و حداقل دستمزد ساعتی کارگران از سال ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۱..... ۲۴
- شکل ۱۳. تغییرات متوسط تعداد دانشجویان شرکت‌کننده هر دانشگاه در دوره‌های مهارت‌آموزی از سال ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۳..... ۲۵
- شکل ۱۴. تعداد دانشجویان معرفی به شده به موقعیت‌های شغلی و افراد جایابی شده در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳..... ۲۷

مطالعه و بررسی نقش آفرینی نظام آموزش عالی در اشتغال‌پذیری و ورود به‌هنگام جوانان به بازار کار

Doi: [10.22034/report.mrc.2025.1404.33.7.21115](https://doi.org/10.22034/report.mrc.2025.1404.33.7.21115)

چکیده

با وجود تکالیف مهمی که نظام آموزش عالی در حوزه اشتغال و بازار کار جوانان دانشگاهی بر عهده دارد، نرخ اشتغال فارغ‌التحصیلان طی سال‌های متوالی پایین ارزیابی می‌شود. این افراد با تأخیر و از سن حدود ۲۸ سالگی ثبات شغلی پیدا می‌کنند. در نظام آموزش عالی پیرامون وقوع این مسئله حداقل چهار عامل مهم وجود دارد که عبارت‌اند از: تناسب حداقلی میان تعداد فارغ‌التحصیلان دانشگاهی با تقاضای بازار کار، پایین بودن مهارت شغلی دانشجویان، ضعف در فرایند شغلیابی و طولانی بودن و انعطاف حداقلی برنامه تحصیلی. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در ارتباط با بازار کار اقدام‌هایی انجام می‌دهد که عبارت‌اند از: بورس صنعت و مشاغل، دستیار فناوری، همیار دانشجو، به‌هم‌رسانی شغلی، مهارت‌آموزی، برگزاری نمایشگاه کار و رصد اشتغال فارغ‌التحصیلان، اما اغلب آنها با چالش‌هایی همچون فراگیر نبودن، تکرر در متولیان اجرا، مشخص نبودن هدف‌گذاری، ابهام در کیفیت و اثربخشی و برخوردار نبودن از منابع مالی پایدار، مواجه هستند. برای کمک به حل این مسائل، تصویب آیین‌نامه‌ای در هیئت‌وزیران با عنوان «تسهیل نقش‌آفرینی دانشگاه‌ها در اشتغال‌پذیری دانشجویان»، با محوریت تدوین شاخص‌هایی جهت ترتیب اثر دادن بازار کار محلی در تعیین ظرفیت پذیرش رشته تحصیلی، منظور کردن وضع اشتغال دانش‌آموختگان در کمک‌های بودجه‌ای به دانشگاه‌ها، تصویب برنامه جامع برای ساماندهی طرح‌های مرتبط با اشتغال‌پذیری دانشجویان، کاهش سنوات تحصیلی، ایجاد ساختار تحصیلی منعطف تمام‌وقت و پاره وقت، ارائه بودجه تشویقی به دانشگاه‌های موفق و برتر در طرح‌های اشتغال‌پذیری و ایجاد صندوق برای حمایت از اشتغال‌پذیری دانشجویان در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری پیشنهاد می‌شود که مفاد آن در انتهای گزارش ارائه شده است.

خلاصه مدیریتی

شرح / بیان مسئله

عموماً افراد در سنین جوانی وارد دانشگاه می‌شوند و این دوره به‌عنوان فرصت طلایی برای فراگیری و مهارت‌آموزی در زمینه‌های مختلف به شمار می‌رود. یکی از این عرصه‌ها موضوع فعالیت اقتصادی و اشتغال است؛ بدین منوال که هر چه افراد بیشتر و زودتر بتوانند وارد بازار کار شوند، استقلال‌یافتگی و ورود آنها به دوره بزرگسالی در زمان مناسب‌تری رقم خواهد خورد. اما بررسی‌ها نشان می‌دهد وضعیت اشتغال جوانان دانشگاهی دچار مسئله است. در این راستا، نرخ

اشتغال فارغ‌التحصیلان دانشگاهی سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹، ۴۹.۳ درصد محاسبه شده است. همچنین افراد تحصیل کرده دانشگاهی در مقایسه با جمعیت فاقد مدرک دانشگاهی، با تأخیر وارد بازار کار می‌شوند. در این خصوص افراد فاقد مدرک دانشگاهی از حدود سن ۲۱ سالگی به بعد در زمینه شغلی ثبات می‌یابند؛ در حالی که این عدد برای افراد دارای مدرک دانشگاهی از حدود سن ۲۸ سالگی است. اکنون پرسش آن است که چرا چنین معضلی پیش روی جوانان دانشگاهی است؟ آیا اقتضای تحصیل در دانشگاه چنین شرایطی را ایجاد می‌کند؟ آیا نظام آموزش عالی در رابطه با بازار کار دانشجویان و دانش‌آموختگان تکلیفی بر عهده ندارد؟ یا اگر تکلیف بر عهده دارد، تاکنون چه اقدام‌هایی در این زمینه انجام داده است و موانع و چالش‌ها برای حل نشدن مسئله کدامند؟

نقطه‌نظرات / یافته‌های کلیدی

الف) نظام آموزش عالی در زمینه بازار کار و اشتغال تحصیل کرده‌های دانشگاهی تکالیف متعددی بر عهده دارد که عبارت‌اند از؛ فرهنگ‌سازی در موضوع اشتغال و کارآفرینی، بهبود مهارت‌آموزی و اشتغال‌پذیری دانشجویان، تعریف ظرفیت رشته‌ها و گرایش‌های تحصیلی براساس نیازهای بازار کار، متناسب‌سازی نظام آموزشی و برنامه‌ریزی تحصیلی با اقتضائات و نیازهای بازار کار، در نظر گرفتن شاخص‌های بازار کار در نظام بودجه‌ریزی برای دانشگاه‌ها، تعریف شاخص نرخ اشتغال فارغ‌التحصیلان در رتبه‌بندی دانشگاه‌ها و رصد و پایش اشتغال فارغ‌التحصیلان.

ب) در خصوص نقش نظام آموزش عالی در بازار کار جوانان، «تناسب حداقلی میان تعداد فارغ‌التحصیلان دانشگاهی با تقاضای بازار کار»، «پایین بودن مهارت شغلی»، «ضعف در فرایند شغل‌یابی» و «طولانی بودن دوره تحصیل و انعطاف حداقلی برنامه تحصیلی» از جمله مسائل مهم به شمار می‌روند.

ج) وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در رابطه با بازار کار جوانان اقدام‌هایی را انجام می‌دهد که موارد مهم آن عبارت‌اند از؛ «به‌هم‌رسانی شغلی»، «برگزاری دوره‌های مهارت‌آموزی»، «اجرای طرح بورس صنعت و مشاغل»، «طرح دستیار فناوری»، «طرح همیار دانشجو»، «برگزاری نمایشگاه کار» و «رصد اشتغال فارغ‌التحصیلان». مطالعه این طرح‌ها نشان می‌دهد؛

۱. اجرای طرح‌ها فراگیر نیست و تعداد محدودی از دانشجویان در این طرح‌ها حضور دارند.
۲. میزان منابع مالی در نظر گرفته شده برای طرح‌ها حداقلی و ناپایدار است.
۳. نهادهای متولی اجرای طرح‌های مربوط به بازار کار متعدد هستند.
۴. مجری برخی از طرح‌ها همچون بورس صنعت و مشاغل در سطح دانشگاه، مشخص نیست.
۵. طرح‌ها عموماً فاقد برنامه‌ریزی و هدف‌گذاری کمی و کیفی دقیق هستند.
۶. طرح‌ها با یکدیگر روابط حداقلی دارند؛ به‌طور مثال موضوع مهارت‌آموزی و به‌هم‌رسانی دو طرح مجزا هستند که بدون ارتباط با یکدیگر در حال اجرا هستند.
۷. کیفیت اجرا و ارزیابی اثربخشی برخی از طرح‌ها همچون برنامه‌های مهارت‌آموزی، مشاوره شغلی و نمایشگاه کار به سبب نبود داده‌های متقن، محل سؤال و ابهام جدی است.

پیشنهاد راهکار تقنینی، نظارتی یا سیاستی

الف) با هدف بهبود نقش آفرینی نظام آموزش عالی (وزارت علوم، تحقیقات و فناوری) در اشتغال‌پذیری تحصیل‌کرده‌های دانشگاهی از طریق رفع مسائل مهمی همچون؛ تناسب حداقلی میان تعداد فارغ‌التحصیلان دانشگاهی با تقاضای بازار کار، پایین بودن مهارت شغلی دانشجویان، ضعف در فرایند شغل‌یابی و طولانی بودن، انعطاف حداقلی برنامه تحصیلی و همچنین فراگیر نبودن، تکرر در متولیان اجرا، مشخص نبودن هدف‌گذاری، ابهام در کیفیت و اثربخشی و برخوردار نبودن از منابع مالی پایدار طرح‌های مرتبط با مهارت‌آموزی و اشتغال‌پذیری دانشجویان در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، تصویب آیین‌نامه‌ای تحت عنوان «تسهیل نقش آفرینی دانشگاه‌ها در اشتغال‌پذیری دانشجویان» و با محوریت تدوین شاخص‌هایی جهت ترتیب اثر دادن بازار کار محلی در تعیین ظرفیت پذیرش رشته تحصیلی، منظور کردن وضع اشتغال دانش‌آموختگان در کمک‌های بودجه‌ای به دانشگاه‌ها، تصویب برنامه جامع برای ساماندهی طرح‌های مرتبط با اشتغال‌پذیری دانشجویان، کاهش سنوات تحصیلی، ایجاد ساختار تحصیلی منعطف تمام‌وقت و پاره وقت، ارائه بودجه تشویقی به دانشگاه‌های موفق و برتر در طرح‌های اشتغال‌پذیری و ایجاد صندوق برای حمایت از اشتغال‌پذیری دانشجویان در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری پیشنهاد می‌شود که مفاد آن در انتهای گزارش آمده است، در دستور کار هیئت‌وزیران قرار گیرد.

ب) ذیل طرح تقویت ارتباط دانشگاه با جامعه و صنعت، دو حکم الحاقی زیر پیشنهاد می‌شود؛

۱. در راستای تحقق بند «ث» ماده (۷۸) [قانون برنامه هفتم پیشرفت](#) و برای حمایت از کارآفرینی جوانان دانشگاهی در سنین به‌هنگام، وزارت ورزش و جوانان مکلف است از محل اعتبار همین بند قانونی به فارغ‌التحصیلان دانشگاهی جوان دارای مهارت شغلی و طرح توجیهی ایجاد اشتغال مورد تأیید، حداکثر تا یکسال پس از فراغت از تحصیل، تسهیلات ایجاد اشتغال ارائه دهد.

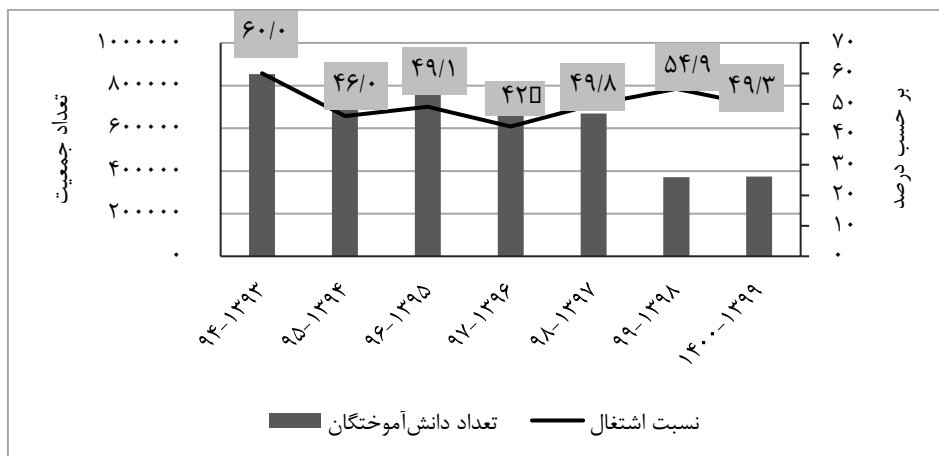
۲. از تاریخ تصویب این قانون، ۲ درصد از مالیات بر درآمد شغلی شاغلان فارغ‌التحصیل دانشگاهی به مدت ۵ سال به حساب دانشگاه محل دریافت آخرین مدرک تحصیلی واریز می‌شود تا صرف ارتقا کیفیت مهارت‌آموزی و اشتغال‌پذیری دانشجویان شود.

۱. بیان مسئله

حرکت در جهت فراگیر شدن نظام آموزش عالی؛ موضوع بخش آخر بند «۳» اصل سوم [قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران](#) از جمله دستاوردهای مهم کشور به شمار می‌رود. در این راستا و در سال ۲۰۲۲ میلادی، یونسکو میزان شاخص نسبت ثبت‌نام ناخالص در آموزش عالی^۱ در ایران را ۶۰.۷ درصد اعلام کرده است که این عدد در سال ۱۹۹۵ صرفاً ۱۷.۱ درصد بوده است [۱]. اقبال ایرانیان نسبت به آموزش عالی و حضور افراد در دانشگاه که عمدتاً در سنین جوانی رقم می‌خورد، فرصت مطلوبی برای افزایش توانمندی‌ها و صلاحیت‌های دانشی و تخصصی افراد است تا بتوانند بیشتر

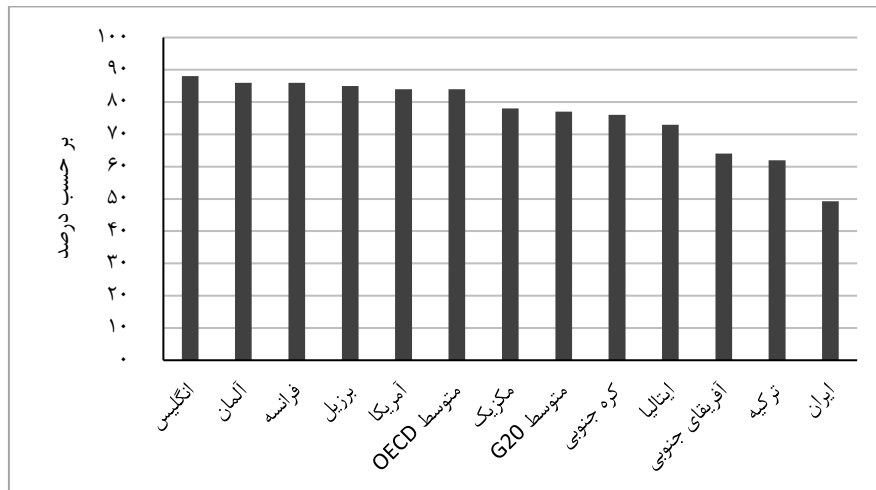
۱. شاخص نسبت ناخالص ثبت نام در آموزش عالی (Gross enrolment ratio in tertiary education): تقسیم جمعیت افرادی که در آموزش عالی ثبت‌نام کرده‌اند بر جمعیت کل افراد فارغ‌التحصیل از متوسطه دوم و ضرب در ۱۰۰.

و با کیفیت بهتر به پیشرفت همه‌جانبه کشور کمک کنند. از جمله عرصه‌های مهم پیشرفت کشور، مشارکت و فعالیت اقتصادی است که در این میان نقش آموزش عالی در فراهم ساختن امکان حضور گسترده و ورود به‌هنگام جوانان به بازار کار بی‌بدیل است. بدین جهت با ارزیابی شاخص‌های متعدد می‌توان دریافت که نظام آموزش عالی در ارتباط با موضوع بازار کار تحصیل‌کرده‌های دانشگاهی چگونه عمل کرده است. در این خصوص بررسی میزان اشتغال فارغ‌التحصیلان دانشگاهی نشان می‌دهد صرفاً ۴۹.۳ درصد از دانش‌آموختگان دانشگاهی سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ شاغل بوده‌اند. به‌رغم آنکه از سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳ تا سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ اندازه جمعیت فارغ‌التحصیلان بیش از نصف کاهش پیدا کرده (کاهش از ۸۵۳,۳۴۴ نفر به ۳۷۴,۴۳۷)، نسبت اشتغال فارغ‌التحصیلان نیز کاهش محسوس داشته است؛ به‌طوری‌که از ۶۰ درصد در سال ۱۳۹۴ به ۴۹.۳ درصد در سال ۱۴۰۰ کاهش یافته است [2].

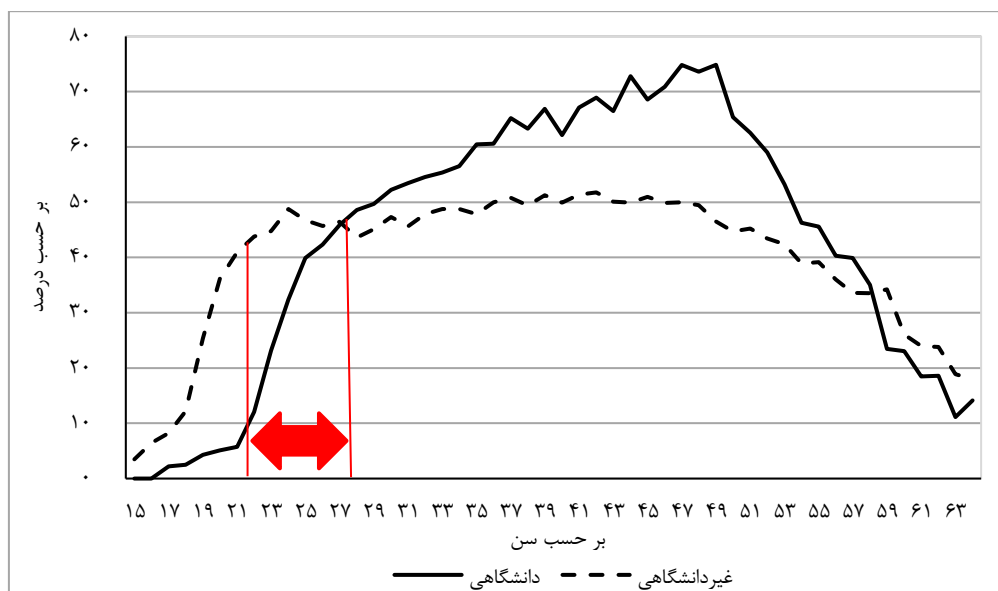
شکل ۱. نمودار تغییرهای تعداد و نسبت اشتغال دانش‌آموختگان دانشگاهی از سال ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰ [2]

مقایسه این عدد با کشورهای دیگر نشان می‌دهد که نرخ اشتغال فارغ‌التحصیلان دانشگاهی در ایران پایین است؛ به‌طوری‌که ۴۹.۳ درصد از دانش‌آموختگان دانشگاهی سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ شاغل بوده‌اند. این در حالی است که براساس گزارش OECD در سال ۲۰۲۴، متوسط شاخص نرخ اشتغال فارغ‌التحصیلان برای کشورهای عضو، ۸۴ درصد بوده است [3] [2].

شکل ۲. مقایسه میزان اشتغال فارغ التحصیلان دانشگاهی ایران^۱ با کشورهای منتخب^۲ [3] [2]

افزون بر شاخص فوق، سن ورود افراد به بازار کار نیز حائز اهمیت است که هر چه فرد بتواند زودتر شاغل شود، مقوله استقلال یافتگی او وضعیت بهتری خواهد داشت [4]. بررسی‌های آماری نشان می‌دهد، افراد تحصیل کرده دانشگاهی در مقایسه با جمعیت فاقد مدرک دانشگاهی، با تأخیر وارد بازار کار می‌شوند و شروع به مشارکت اقتصادی می‌کنند؛ به گونه‌ای که افراد فاقد مدرک دانشگاهی از حدود سن ۲۱ سالگی به بعد ثبات شغلی می‌یابند در حالی که این عدد برای افراد دارای مدرک دانشگاهی از حدود سن ۲۸ سالگی است [5].

شکل ۳. نمودار نسبت اشتغال افراد فاقد / دارای مدرک دانشگاهی به تفکیک سن منفرد در سال ۱۴۰۲ [5]

۱. نرخ اشتغال فارغ التحصیلان دانشگاهی مربوط به ایران برای سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ لحاظ شده است.
۲. در خصوص کشورهای منتخب، نرخ اشتغال فارغ التحصیلان دانشگاهی ۲۵ تا ۳۴ ساله در سال ۲۰۲۳ میلادی محاسبه شده است.

هر چند مورد «۳-۳» از بند «۲-۳» سند نقشه جامع علمی کشور مصوب ۱۴ دی ماه ۱۳۸۹ بر موضوع «کسب آمادگی برای ورود به زندگی مستقل» به‌عنوان یکی از اهداف بخشی نظام علم، فناوری و نوآوری تأکید می‌کند، اما از تبعات نرخ اشتغال پایین و ثبات شغلی دیر هنگام دانش‌آموختگان دانشگاهی، ورود با تأخیر جوانان به دوره مسئولیت‌پذیری و استقلال‌یافتگی است [4]. پرسش مهم آنکه نظام آموزش عالی در رابطه با بازار کار تحصیل‌کرده‌های دانشگاهی چه تکالیفی بر عهده داشته است؟ این نظام در راستای بهبود وضعیت اشتغال افراد چه اقدام‌هایی انجام داده است؟ و آیا این اقدام‌ها کارآمدی لازم را داشته‌اند؟ در گزارش حاضر، پاسخ به این سؤالات مورد توجه قرار دارد.

۲. سوابق تقنینی

بررسی سیاست‌های کلی، قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی و مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی - نهاد بالادستی نظام آموزش عالی - نشان می‌دهد، نظام آموزش عالی و به‌طور خاص وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در حوزه بازار کار تحصیل‌کرده‌های دانشگاهی تکالیف و وظایف مهمی بر عهده دارد که در ذیل بیان شده‌اند.

جدول ۱. پیشینه تقنینی تکالیف وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در موضوع اشتغال‌پذیری دانشجویان و ورود به‌هنگام دانش‌آموختگان به بازار کار

ردیف	نام سند	مرجع تصویب	تاریخ ابلاغ / تصویب	نشانی	متن حکم	مورد تکلیفی
۱	سیاست‌های کلی نظام برای رشد و توسعه علمی و تحقیقاتی کشور در بخش آموزش عالی و مراکز تحقیقاتی	ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۸۳/۱۲/۱۵	بند «۱-۳»	تربیت نیروی انسانی کارآمد و مومن، ارتقا توانمندی و سطح علمی منابع انسانی که یکی از اهداف توسعه متوازن کمی و کیفی نظام آموزش عالی و مراکز تحقیقاتی عنوان شده، اشاره دارد.	تربیت نیروی انسانی کارآمد
۲	سیاست‌های کلی اشتغال	ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰/۰۴/۲۸	بند «۱»	ترویج و تقویت فرهنگ کار، تولید، کارآفرینی و استفاده از تولیدات داخلی به‌عنوان ارزش اسلامی و ملی با بهره‌گیری از نظام آموزشی و تبلیغی کشور	ترویج و تقویت فرهنگ کار، تولید و کارآفرینی
				بند «۲»	آموزش نیروی انسانی متخصص، ماهر و کارآمد متناسب با نیازهای بازار کار (فعلی و آتی) و ارتقا توان کارآفرینی با مسئولیت نظام آموزشی کشور (آموزش و پرورش، آموزش فنی و حرفه‌ای و آموزش عالی)	آموزش نیروی انسانی متخصص، ماهر و کارآمد
۳	سیاست‌های کلی تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی	ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۱/۱۱/۲۴	بند «۱۲»	ایجاد تناسب بین مراکز آموزشی و پژوهشی با نیازهای بازار کار	ایجاد تناسب نظام آموزشی با نیازهای بازار کار
۴	سیاست‌های کلی علم و فناوری (نظام آموزش عالی، تحقیقات و فناوری)	ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۳/۰۶/۲۹	بند «۴-۵»	تنظیم رابطه متقابل تحصیل با اشتغال و متناسب‌سازی سطوح و رشته‌های تحصیلی با نقشه جامع علمی کشور و نیازهای تولید و اشتغال	تنظیم رابطه متقابل تحصیل با اشتغال و متناسب‌سازی سطوح و رشته‌های تحصیلی با نیازهای اشتغال
					ایجاد تناسب میان سطوح و رشته‌های تحصیلی با نیازهای اشتغال	

ردیف	نام سند	مرجع تصویب	تاریخ ابلاغ / تصویب	نشانی	متن حکم	مورد تکلیفی
۵	سند نقشه جامع علمی کشور	شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۳۸۹/۱۰/۱۴	مورد ۱ بند «۲-» «۱» ویژگی‌های اصلی الگوی نظام علم، فناوری و نوآوری	ترکیب عرضه‌محوری و تقاضا‌محوری	تناسب نظام علم با بازار کار
				مورد ۳ بند «۲-۱» ویژگی‌های اصلی الگوی نظام علم، فناوری و نوآوری	تلفیق آموزش با تربیت، پژوهش و مهارت	توجه به مهارت در امر آموزش
				مورد ۳-۵ از بند «۳-۲» اهداف بخشی نظام علم، فناوری و نوآوری کشور	پرورش استعداد‌های شغلی و پدید آوردن آینده شغلی برای برآوردن نیازهای جامعه	مهارت‌افزایی شغلی
				مورد ۴ از بند «۲-۳» اهداف بخشی نظام علم، فناوری و نوآوری کشور	دستیابی به سطح دانش و مهارت نیروی کار کشور متناسب با معیار جهانی و در جهت پاسخ‌گویی به نیازهای جامعه و بازار کار داخلی و بین‌المللی	مهارت‌افزایی شغلی
۶	مصوبه سیاست‌های اجرایی و ضوابط اشتغال دانش‌آموختگان	شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۳۹۸/۰۶/۰۲	بند «۱-۱» ماده (۱)	طراحی سازوکار تعیین تعداد و ظرفیت رشته‌ها و گرایش‌های تحصیلی در همه زیرنظام‌های آموزش عالی با همکاری وزارتخانه‌های تعاون، کار و رفاه اجتماعی، صنعت معدن تجارت، جهاد کشاورزی، فعالان بخش خصوصی و سایر مراجع ذی‌ربط براساس سیاست‌ها و ضوابط آمایش آموزش عالی با تأکید بر نیازها و ظرفیت‌های منطقه‌ای و بازار کار، تحولات سریع فناوری و فناوری‌های نوظهور و استانداردهای جهانی سرانه جمعیت شاغلان	تعریف ظرفیت رشته‌ها و گرایش‌های تحصیلی براساس نیازهای بازار کار
				بند «۲-۱» ماده (۱)	متناسب‌سازی فرایندهای تحصیلی و برنامه‌های درسی در تمامی سطوح تحصیلی با نیازهای بازار کار با بهره‌گیری از تجربه‌های موفق دنیا	متناسب‌سازی فرایندهای تحصیلی و برنامه‌های درسی در تمامی سطوح تحصیلی با نیازهای بازار کار
				بند «۳-۱» ماده (۱)	ترغیب و هدایت دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی به ارتقا توانمندی‌های فنی و حرفه‌ای، مهارتی و اشتغال‌پذیری دانشجویان از طرق مختلف و رصد و	توجه به مهارت‌افزایی و اشتغال‌پذیری دانشجویان

ردیف	نام سند	مرجع تصویب	تاریخ ابلاغ / تصویب	نشانی	متن حکم	مورد تکلیفی
					گزارش سالیانه وضعیت اشتغال پذیری دانش‌آموختگان به تفکیک زیرنظام، مؤسسه، رشته و مقطع تحصیلی	رصد و پایش وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان
				بند «۴-۱» ماده (۱)	منظور کردن میزان اشتغال مرتبط (با رشته و مقطع تحصیلی) دانش‌آموختگان در شاخص‌های رتبه‌بندی و کمک‌های بودجه‌ای و تشویقی به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی	در نظر گرفتن شاخص نرخ اشتغال فارغ‌التحصیلان در رتبه‌بندی دانشگاه‌ها و نظام بودجه‌ریزی در آموزش عالی
۷	قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	مجلس شورای اسلامی	۱۳۸۳/۰۵/۱۸	بند «۵» ماده (۱)	ارتقا سطح دانش و مهارت‌های فنی و توسعه و ترویج فرهنگ تفکر علمی در جامعه.	ارتقا سطح مهارت‌های فنی در جامعه
۸	قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور	مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۶/۰۱/۱۶	بند «۳» تبصره «۷» ماده (۱)	وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مکلفاند با همکاری وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و مرکز آمار ایران، رشته‌های تحصیلی خود را متناسب با بازارکار تعیین کنند.	متناسب‌سازی رشته‌های تحصیلی با بازارکار
				مورد ۶ از جدول شماره «۲۱» ذیل ماده (۹۳)	سهم ۴۰ درصدی آموزش‌های مهارتی و حرفه‌ای در کلیه زیرنظام‌های آموزش عالی و کلیه مقاطع براساس نیازهای جامعه و اصلاح برنامه‌های درسی با رویکرد افزایش مهارت‌های حرفه‌ای	افزایش سهم آموزش‌های مهارتی و حرفه‌ای
				تبصره «۲» ماده (۹۵)	وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در رشته‌های غیربالینی، مکلفاند در هر یک از مقاطع تحصیلی در رشته‌های ممکن در کنار دروس نظری، دروس عملی و مهارتی را نیز در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی دولتی و غیردولتی، دانشگاه آزاد اسلامی، پیش‌بینی و ارائه کند به‌گونه‌ای که پس از فراغت از تحصیل در رشته مذکور، دانش‌آموخته دانشگاهی حداقل در یک حوزه تخصصی دارای مهارت‌های کاربردی مورد نیاز کشور باشد. دستگاه‌های اجرایی مکلفند مشارکت لازم را برای اجرای دروس عملی در دستگاه اجرایی خود به عمل آورند.	مهارت‌افزایی شغلی دانشجویان از طریق دروس عملی و مهارتی
۹	قانون برنامه هفتم پیشرفت	مجلس شورای اسلامی	۱۴۰۳/۰۴/۱۸	ماده (۹۶)	وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سازمان مکلفند برای تحقق اهداف آمایش آموزش عالی، تنظیم ارتباط تحصیل و اشتغال، ارتقای پاسخ‌گویی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهش و فناوری به نیازهای بازارکار و تقاضای اجتماعی، افزایش جذابیت تحصیل در رشته‌های دارای اولویت کشور و حذف رشته‌های غیرضروری، اقدام‌های قانونی لازم را برای اصلاح نظام تأمین مالی هزینه‌های تحصیلات عالی	بازنگری در نوع تأمین مالی دانشگاه‌ها برای تحقق اهداف مختلف از جمله تنظیم ارتباط تحصیل و اشتغال

ردیف	نام سند	مرجع تصویب	تاریخ ابلاغ / تصویب	نشانی	متن حکم	مورد تکلیفی
					براساس پایش (کنترل) کیفی و کمی خدمات آموزشی، با رعایت اصل سی‌ام قانون اساسی از محل منابع عمومی به عمل آورند.	

مأخذ: نگارنده.

به‌طور کلی، طبق اسناد و قوانین مورد اشاره، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، مکلف است تا در حوزه ارتباط دانشگاه با بازار کار و نقش دانشگاه در پاسخ‌گویی به نیازهای شغلی جامعه و اشتغال تحصیل کرده‌های دانشگاهی تکالیف زیر را انجام دهد؛

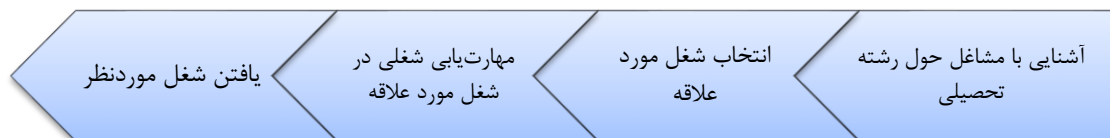
- ✚ فرهنگ‌سازی در موضوع اشتغال و کارآفرینی،
- ✚ بهبود مهارت‌آموزی و اشتغال‌پذیری دانشجویان،
- ✚ تعریف ظرفیت رشته‌ها و گرایش‌های تحصیلی براساس نیازهای بازار کار،
- ✚ متناسب‌سازی نظام آموزشی و برنامه‌ریزی تحصیلی با اقتضات و نیازهای بازار کار،
- ✚ در نظر گرفتن شاخص‌های بازار کار در نظام بودجه‌ریزی برای دانشگاه‌ها،
- ✚ تعریف شاخص نرخ اشتغال فارغ‌التحصیلان در رتبه‌بندی دانشگاه‌ها،
- ✚ رصد و پایش اشتغال فارغ‌التحصیلان.

نکته حائز اهمیت آنکه، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در راستای تحقق تکالیف فوق، طرح‌ها و اقدام‌هایی را انجام داده است که در بخش ۴ همین گزارش مورد بررسی قرار گرفته است.

۳. علل مهم پایین بودن نرخ اشتغال فارغ‌التحصیلان دانشگاهی

نتایج یک مطالعه نشان می‌دهد اغلب سیاست‌های سه کشور آمریکا، انگلستان و آلمان پیرامون نقش دانشگاه در اشتغال‌پذیری جوانان در سه دسته مشاوره شغلی، مهارت‌آموزی و توجه به نتایج اشتغال فارغ‌التحصیلان دانشگاهی در سیاستگذاری آموزش عالی همچون بودجه‌ریزی خلاصه می‌شود که در این میان سیاست‌های با محوریت مهارت‌آموزی از تکرر و تنوع بیشتری برخوردار هستند. البته در این کشورها علاوه بر موارد یاد شده، موضوع انعطاف تحصیلی و طول دوره تحصیل به‌گونه‌ای که با اشتغال به‌هنگام فرد تناسب داشته باشد نیز مورد توجه قرار گرفته است [6]. با بهره‌گیری از این الگو و همچنین بررسی منطقی فرایند اشتغال‌پذیری جوانان، می‌توان دریافت، ترسیم مسیر اشتغال‌پذیری فرد در دانشگاه، ابتدا نیازمند متناسب کردن برنامه تحصیلی شامل طول دوره، میزان ساعات حضور فرد در دانشگاه با بازار کار و محتوای ارائه شده در برنامه درسی رشته‌های تحصیلی با بازار کار است. افزون بر متناسب‌سازی برنامه تحصیلی و محتوای درسی با شرایط بازار کار، به‌طور منطقی جوان حین تحصیل نیازمند آن است تا در موقعیت‌های مختلف با شغل‌های حول رشته تحصیلی خود آشنا شود. پس از آشنایی با مشاغل، فرد با دریافت مشاوره و راهنمایی شغلی است که می‌تواند از میان گزینه‌های مختلف یک شغل را به‌عنوان شغل مطلوب انتخاب کند و مسیر شغلی خود را حول موقعیت شغلی دلخواه ادامه دهد. پس از انتخاب شغل مورد علاقه، فرد

باید مهارت‌های شغلی مورد نیاز حول آن شغل را دریافت کند. در آخر نیز فرد در انتهای دوره تحصیلی یا بلافاصله پس از اتمام تحصیلات به دنبال موقعیت شغلی موردنظر بگردد و بتواند مشغول به کار شود.

شکل ۴. گام‌های لازم تا زمان شاغل شدن جوانان

مأخذ: نگارنده.

در تمام مراحل فوق، دانشگاه می‌تواند با انجام اقدام‌های ذیل برنامه تحصیلی یا فوق برنامه نیازهای بازارکار دانشجویان را مرتفع و به اشتغال‌پذیری فرد کمک کند. از جمله اقدام‌هایی که دانشگاه می‌تواند برای هر مرحله انجام دهد در شکل زیر عنوان شده‌اند.

<ul style="list-style-type: none"> • گنجاندن مطالب مرتبط در محتوای درسی • بازدید میدانی از واحدهای اقتصادی • دعوت از واحدهای اقتصادی برای ارائه موقعیت‌های شغلی به دانشجویان 	آشنایی با مشاغل
<ul style="list-style-type: none"> • بهره‌گیری از مشورت اساتید مطلع و با تجربه در حول شغل موردنظر • بهره‌گیری از تجارب نیروی انسانی فعال در واحدهای اقتصادی مرتبط • بهره‌گیری از تجارب فارغ‌التحصیلان شاغل 	انتخاب شغل مورد علاقه
<ul style="list-style-type: none"> • تولیدات چندرسانه‌ای و ارائه به دانشجویان • برگزاری دوره‌های مهارتی • برگزاری دوره‌های کارآموزی • به‌کارگیری برای انجام امور جاری دانشگاه 	مهارت‌یابی شغلی
<ul style="list-style-type: none"> • به‌هم‌رسانی و جایابی شغلی • مشاوره و هدایت شغلی 	یافتن شغل

شکل ۵. ابزار لازم برای تحقق اشتغال‌پذیری دانشجویان

مأخذ: همان.

نکته حائز اهمیت آنکه با به‌کارگیری یک ابزار لزوماً نمی‌توان نیاز بازارکار دانشجویان را مرتفع ساخت؛ لذا احتیاج به آن است تا مجموعی از روش‌ها به‌طور اصولی استفاده شوند. با وجود تکالیف وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در خصوص بازارکار دانشجویان و دانش‌آموختگان، مسئولیت وضعیت کنونی اشتغال تحصیل‌کرده‌های دانشگاهی صرفاً متوجه این وزارتخانه نیست و در این رابطه عوامل بیرونی نیز نقش دارند. با درک صحیح این موضوع، در بخش حاضر عواملی که ریشه در نظام آموزش عالی دارند و موجب شده‌اند تا اشتغال تحصیل‌کرده‌های دانشگاهی از وضع مطلوب فاصله بگیرد، مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. بررسی‌ها نشان می‌دهد «تناسب حداقلی میان تعداد فارغ‌التحصیلان دانشگاهی با تقاضای بازارکار»، «پایین بودن مهارت شغلی»، «ضعف در شغل‌یابی» و «انعطاف حداقلی ساختار تحصیلی و برنامه‌ریزی درسی» از جمله عوامل وقوع این مسئله به شمار می‌روند.

۳-۱. تناسب حداقلی میان تعداد فارغ‌التحصیلان دانشگاهی با تقاضای بازار کار

عطف به بخش پیشینه‌ی تقنینی گزارش حاضر، «متناسب‌سازی نظام آموزشی و برنامه‌ریزی تحصیلی با اقتضائات و نیازهای بازار کار» پرتکرارترین تکلیف وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در حوزه بازار کار تحصیل‌کرده‌های دانشگاهی است. از مصادیق مهم این تکلیف، ضرورت تناسب میان تعداد فارغ‌التحصیلان دانشگاهی با نیاز بازار کار است. از جمله مصادیق محقق شدن این مهم تناسب ظرفیت پذیرش در هر کدر شته محل با وضعیت موجود و آینده بازار کار محلی آن رشته تحصیلی است. در این رابطه، الگویی که شورای گسترش آموزش عالی برای تعیین ظرفیت پذیرش در هر دانشگاه معرفی کرده است، متکی به تعداد اعضای هیئت علمی و مرتبه علمی ایشان است [7].

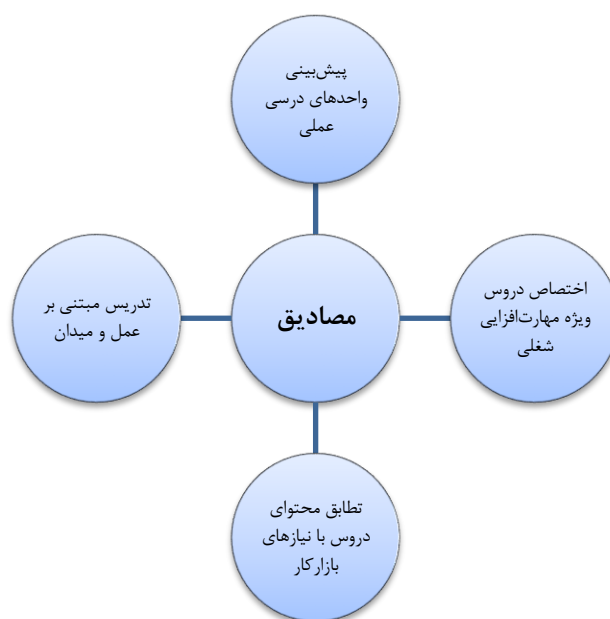
جدول ۱. متغیرهای تعیین‌کننده ظرفیت پذیرش به تفکیک مقاطع تحصیلی [7]

مقطع تحصیلی			متغیرهای تعیین‌کننده ظرفیت پذیرش
دکتری	کارشناسی ارشد	کارشناسی	
به ازای هر سه عضو هیئت علمی در مرتبه استادیاری، هر دو عضو هیئت علمی در مرتبه دانشیاری و یک عضو هیئت علمی در مرتبه استادی، یک دانشجو قابل پذیرش است.	به ازای هر عضو هیئت علمی در مرتبه استادیاری دو و در مراتب دانشیاری و استادی سه دانشجو قابل پذیرش است.	به ازای هر عضو هیئت علمی - صرف‌نظر از مرتبه علمی - ۴ دانشجو قابل پذیرش است.	

نکته قابل تأمل در الگوی کنونی، نبود شاخص‌های مربوط به بازار کار در تعیین ظرفیت پذیرش مبتنی بر وضعیت تقاضای کنونی و آینده بازار کار محلی است. تبعاً فقدان این موضوع موجب ازدیاد میزان فارغ‌التحصیلان در یک رشته و در نتیجه مواجهه این افراد با پدیده بیکاری یا اشتغال غیرمرتبط خواهد شد؛ زیرا در این حالت تعداد افراد متقاضی بیشتر از تعداد موقعیت‌های شغلی مرتبط است. به‌عنوان نمونه در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰، فقط در گروه فنی و مهندسی ۱۲۲.۲۷۸ نفر از دانشگاه فارغ‌التحصیل شده‌اند [8]. براساس یک گزارش بین‌المللی در سال ۲۰۱۵، ایران از حیث تربیت تعداد مهندس، سومین کشور جهان محسوب می‌شود [9]. بدیهی است که رشد بخش صنعت منوط به وجود نیروی انسانی کارآمد و در این باره تربیت این تعداد از مهندس می‌تواند به‌صورت بالقوه ظرفیت بالایی به شمار رود؛ مشروط به آنکه این تعداد از فارغ‌التحصیلان در رشته‌های مهندسی متناسب با نیاز فعلی و آینده بازار کار داخلی باشد. اما آمار اشتغال فارغ‌التحصیلان سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۶ نشان می‌دهد اندکی بیش از ۵۳ درصد از تحصیل‌کرده‌های گروه فنی و مهندسی غیرشاغل بوده‌اند [10]. افزون بر ضرورت توجه به رعایت تناسب در پذیرش دانشجو با وضعیت بازار کار، نکته حائز اهمیت، توجه به دیگر عامل بالا بودن نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان؛ یعنی سمت تقاضای بازار کار است که ممکن است به سبب ناتوانی سمت تقاضای کار در استفاده از نیروی انسانی تحصیل‌کرده، موجب ازدیاد سطح بیکاری آنها شده باشد. گفتنی است موضوع نبود تناسب در تعداد فارغ‌التحصیلان با نیاز فعلی و آتی بازار کار صرفاً محدود به آموزش عالی نیست و در آموزش عمومی نیز این مسئله به‌طور جدی مشاهده می‌شود. به‌عنوان مثال به‌رغم ظرفیت پذیرش بسیار محدود رشته‌های گروه علوم تجربی، همچون پزشکی، دندانپزشکی و پرستاری، اما میزان فارغ‌التحصیلان در گروه علوم تجربی به‌طور مشهود رشد یافته است [11].

۳-۲. چالش در مهارت‌یابی شغلی

مهارت‌افزایی شغلی دانشجویان می‌تواند از دو مسیر مختلف انجام شود؛ نخست، در قالب برنامه و واحدهای درسی و دوم، در قالب فوق برنامه و در حاشیه برنامه محوری دانشگاه. در شیوه اول که وجه اجباری بودن آن پررنگ است، تحقق مهارت‌آموزی مستلزم آن است که حداقل در چهار زمینه این موضوع مورد توجه قرار گرفته باشد؛ در رشته‌های دانشگاهی برخی واحدهای درسی به صورت عملی پیش‌بینی شده باشند، شیوه تدریس برخی دروس نظری با محوریت کارگاه و به صورت میدانی در برنامه‌ریزی تحصیلی مورد توجه باشد، محتوای دروس دانشگاهی با نیازهای بازار کار تطابق حداکثری داشته باشد و همچنین چند واحد درسی، ویژه مهارت‌افزایی شغلی در برنامه درسی رشته‌های دانشگاهی پیش‌بینی شده باشد.

شکل ۶. مصادیق تبلور موضوع مهارت‌افزایی در برنامه درسی رشته‌های دانشگاهی

مأخذ: همان.

بررسی وضع موجود بایسته‌های سیاستی فوق نشان می‌دهد که در حال حاضر موضوع پیش‌بینی واحدهای درسی عملی، به سبب ماهیت رشته دانشگاهی، در رشته‌های فنی و مهندسی عمومیت بیشتری دارد. به عنوان نمونه و براساس محاسبات نگارنده حدود ۳۰ درصد از ساعات درسی دانشجویان مهندسی مکانیک دانشگاه تهران در مقطع کارشناسی صرف کارهای آزمایشگاهی، عملی و کارگاهی می‌شود [12]. اما این واحدها عموماً جنبه آموزشی دارند و لزوماً برای مهارت‌آموزی شغلی طراحی نشده‌اند؛ زیرا اغلب رشته‌های دانشگاهی حوزه شغلی متنوعی را دربرمی‌گیرند که در طول تحصیل و در فرایند برنامه درسی امکان پرداختن به یک مهارت شغلی خاص نیست. اما مشارکت فراگیر و فعال دانشجویان در کلاس‌های عملی و کارگاهی می‌تواند به مهارت‌افزایی عمومی افراد کمک کند. پیرامون اختصاص دروس ویژه مهارت‌افزایی شغلی، باید عنوان کرد که در حال حاضر در برنامه درسی برخی رشته‌های دانشگاهی همچون مهندسی مکانیک ۲ واحد درس نظری تحت عنوان «مهارت‌های نرم شغلی» تعریف شده است که محتوای آن به

موضوع‌هایی همچون شخصیت‌شناسی، تطبیق‌پذیری، ارتباط‌گیری و... اختصاص دارد. این دو مورد حاکی از آن است که موضوع مهارت‌افزایی مورد توجه برخی رشته‌های تحصیلی در تعریف واحدهای درسی قرار گرفته، اما به‌لحاظ اثربخشی باید این نکته را نظر داشت که مهارت شغلی دانشجویان لزوماً نمی‌تواند از این مسیر تحقق یابد و دانشگاه نیازمند بهره‌گیری از بخش فوق برنامه برای این امر است. ازسوی دیگر، بهره‌گیری دانشجویان از واحدهای عملی و مرتبط با اشتغال با وضعیت و شرایط اجرا ارتباط زیادی پیدا می‌کند. به عبارت دیگر، **تدریس و ارائه دروس مبتنی بر میدان و عمل** می‌تواند اثربخشی این واحدهای درسی را تا حدی بسیار خوبی تضمین کند. در این رابطه توأمان با تدریس مبتنی بر ارائه جزوه کلاسی و حضور صرف در محیط دانشگاهی، بهره‌گیری از مثال‌های متعدد از نتایج بازارکار دروس و تدریس دروس دانشگاهی در محیط‌های واقعی بازارکار و خارج از فضای دانشگاهی، می‌تواند به تقویت وجه عملی تدریس و در نهایت مهارت‌افزایی دانشجویان کمک قابل توجهی کند. موضوع دیگری که به‌نظر می‌رسد در این مسئله نقش دارد، محتوای دروس است که باید ارتباط حداکثری با بازارکار داشته باشد. در رابطه با **تطابق محتوای دروس با نیازهای بازارکار**، به سبب تغییر و تحولات مداوم بازارکار، نیاز به بازنگری منظم و به موقع در سرفصل درسی رشته‌های تحصیلی متناسب با نیازها و اقتضات بازارکار رشته‌های تحصیلی دانشگاهی است تا دانشجویان دانش و مهارت‌های به‌روز فرا بگیرند. در این خصوص، نکته حائز اهمیت آنکه بستر فعالیت فرد در بازارکار، شغل است و بستر فعالیت فرد در دانشگاه رشته تحصیلی است. مقصود از تطابق بازارکار و دانشگاه آن است که مهارت‌های عمومی و اختصاصی مورد نیاز یک شغل مشخص شود و در محتوای درسی رشته تحصیلی دانشگاهی مورد توجه قرار گیرند. به‌نظر می‌توان با تدارک دیدن دروسی همچون مهارت‌های نرم شغلی، آن هم به‌صورت نظری به مهارت‌افزایی عمومی افراد در بازارکار کمک کرد، اما لزوماً به مهارت‌های تخصصی شغلی نمی‌توان پرداخت، لذا توجه به استفاده از ظرفیت فوق برنامه در خصوص مهارت‌افزایی شغلی دانشجویان ضروری است.

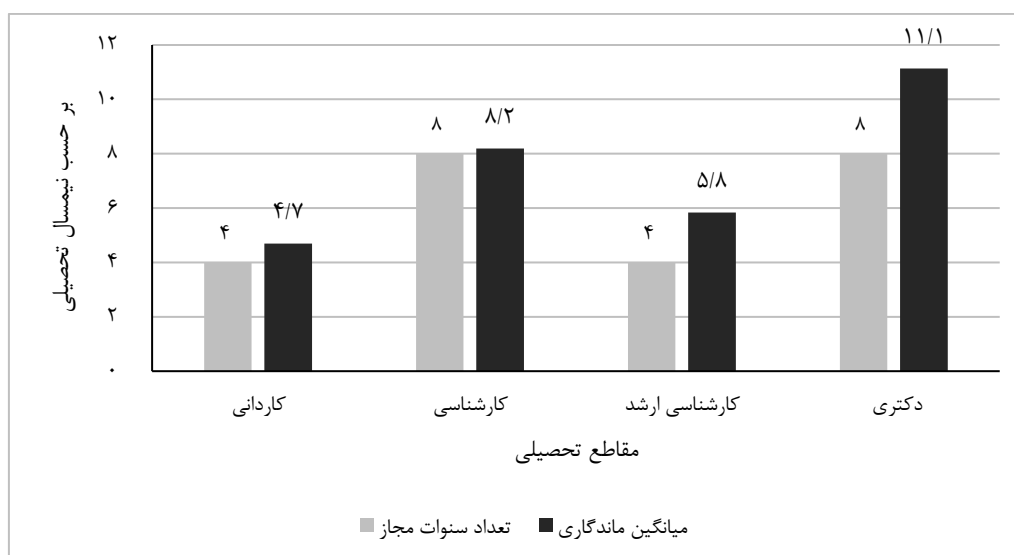
مسیر دوم مهارت‌آموزی، بهره‌گیری از ظرفیت فوق برنامه و خارج از برنامه درسی است که به نوعی مکمل شیوه نخست محسوب می‌شود. به هر ترتیب، تنوع موقعیت‌های شغلی که یک رشته تحصیلی ممکن است داشته باشد، ایجاب می‌کند تا این ظرفیت نیز مورد استفاده بهینه قرار گیرد. توضیح وضعیت این برنامه در بخش ۴-۴ گزارش حاضر به تفصیل آمده است.

۳-۳. ضعف در فرایند شغل‌یابی

همان‌گونه که توضیح داده شد اولین مرحله از فرایند شغل‌یابی دانشجویان، آشنایی با مشاغل و در ادامه انتخاب شغل مورد علاقه است که نیازمند مشاوره و هدایت شغلی است. البته تنها مسیر شغل‌یابی دانشجویان از طریق دانشگاه نیست، اما دانشگاه به لحاظ ظرفیت‌های، فرصت مناسبی برای تحقق این امر است. از این رو، دانشگاه برنامه هدایت و مشاوره شغلی دانشجویان را در دستور کار خود قرار داده است. اما فرایند اجرایی این برنامه با چالش‌هایی روبه‌رو است که برای جلوگیری از بازگویی مطلب یکسان، توضیح این مسئله به بخش ۵-۴ گزارش حاضر واگذار شده است.

۳-۴. طولانی بودن دوره تحصیل و انعطاف حداقلی برنامه تحصیلی

بر اساس ماده (۱۵) آیین‌نامه آموزشی دوره‌های کاردانی و کارشناسی (پیوسته و ناپیوسته) مصوب ۱۶ اسفند ۱۳۹۳ شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، در حال حاضر طول دوره مجاز تحصیل در مقاطع کاردانی و کارشناسی ناپیوسته ۲ سال و سنوات مجاز برای تحصیل در مقطع کارشناسی پیوسته ۴ سال است. همچنین براساس ماده (۶) آیین‌نامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد ناپیوسته مصوب ۴ مهر ۱۳۹۴ شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، طول دوره مجاز تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد ۲ سال است. همچنین براساس ماده (۹) آیین‌نامه آموزشی دوره دکتری تخصصی (Ph.D) مصوب ۲۴ بهمن ۱۳۹۴ شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، طول دوره مجاز برای تحصیل در مقطع دکتری چهار سال است. بنابراین در حالت کمینه، فرد می‌تواند در ده سال دوره تحصیلات عالی خود را به اتمام برساند. اما داده‌های مربوط به واقعیت موضوع نشان می‌دهد به‌طور متوسط طول دوره تحصیلات دانشگاهی در ایران بیش از ۱۲.۵ سال به طول می‌انجامد [13].

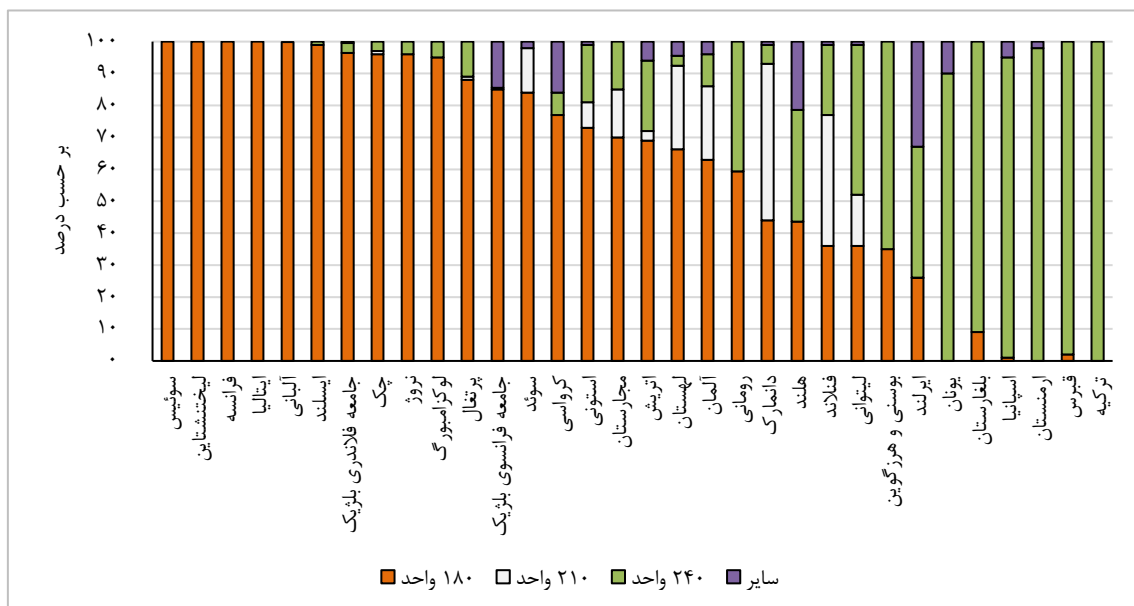

شکل ۷. نمودار مقایسه تعداد سنوات مجاز و میانگین ماندگاری دانشجویان

به تفکیک مقاطع تحصیلی در سال ۱۴۰۳ [13]

تبعاً یکی از پیامدهای منفی تحصیلات طولانی در آموزش عالی، تأخیر در زمان ورود تحصیل کرده‌های دانشگاهی به بازار کار خواهد بود. این در حالی است که بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد کشورهای اروپایی از اواخر دهه نود میلادی تاکنون، موضوع کاهش سنوات تحصیلات عالی را ذیل برنامه‌ای موسوم به فرایند بولونیا^۱ در دستور کار خود قرار داده‌اند. در این راستا برای تکمیل دوره کارشناسی مدت زمان حداقل سه ساله و حداکثر چهار ساله در نظر گرفته شده است که افراد در این دوره باید ۱۸۰ تا ۲۴۰ واحد ECTS^۲ بگذرانند [14]. واحدهای ECTS میزان آموزش را براساس نتایج یادگیری مورد انتظار و حجم فعالیت مرتبط با برنامه درسی مشخص می‌کنند. در این خصوص شصت واحد ECTS معادل نتایج و فعالیت درسی در یک سال تحصیلی به صورت تمام وقت در نظر گرفته می‌شود. براساس گزارش اتحادیه اروپا، در بیش از پنجاه درصد کشورهای عضو برنامه، دوره کارشناسی سه ساله است و افراد ۱۸۰ واحد ECTS می‌گذرانند [15].

شکل ۸. نمودار برنامه دوره کارشناسی در ۳۲ کشور اروپایی به تفکیک الگوهای ۱۸۰، ۲۱۰ و ۲۴۰ واحد ECTS و سایر، سال تحصیلی ۲۰۲۲-۲۰۲۳ میلادی [15]

به‌طور متوسط هر واحد ECTS بین ۲۵ تا ۳۰ ساعت تعریف شده است [16]. این در حالی است که براساس آیین‌نامه آموزشی دوره‌های کاردانی و کارشناسی - پیوسته و ناپیوسته مصوب ۱۶ اسفند ۱۳۹۳ شورای عالی برنامه‌ریزی تعداد ساعات تعریف شده برای هر واحد درسی در مقطع کاردانی و کارشناسی در دانشگاه‌های ایران به تفکیک واحد نظری،

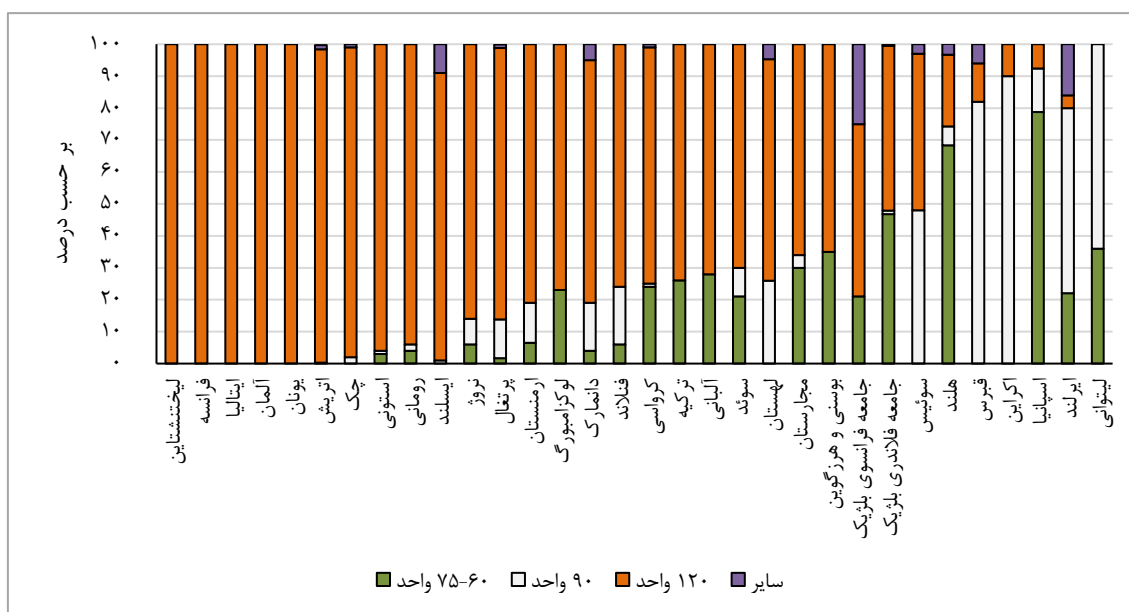
۱. فرایند بولونیا (Bologna Process)

در سال ۱۹۹۹ با هدف ایجاد هماهنگی میان نظام‌های آموزش عالی کشورهای اروپایی و طراحی استانداردهای آموزشی یکسان در منطقه اروپا به وجود آمد [40]. تاکنون ۴۹ کشور به این برنامه پیوسته‌اند که نشان از میزان فراگیری اجرای برنامه در قاره اروپا دارد [15]. ازجمله موضوع‌های مورد توجه در این برنامه، ساختار آموزشی است؛ بدین صورت که یک ساختار سه دوره‌ای شامل دوره‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری برای تحصیلات عالی پیش‌بینی شده است.

2. European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS) Credits

عملی، کارگاهی، کارورزی و کارآموزی به ترتیب عبارت است از؛ ۱۶، ۳۲، ۴۸، ۶۴ و ۱۲۰ ساعت. برای محاسبه میانگین ساعت مورد نیاز برای هر واحد درسی مستقل از نوع واحد، می‌توان کل ساعات مورد نیاز را به تعداد واحدهای درسی تقسیم کرد. در این راستا و به‌عنوان نمونه، براساس محاسبات انجام‌شده توسط محقق، به‌صورت تقریبی متوسط ساعات برای هر واحد درسی در رشته مهندسی مکانیک ۲۰.۲ ساعت است. مقایسه این عدد با آنچه در اروپا تعریف شده است نشان می‌دهد، دانشجویان در دانشگاه‌های اروپا به نسبت دانشگاه‌های ایران با وجود آنکه باید تعداد ساعت بیشتری را به گذراندن واحد درسی در مقطع کارشناسی اختصاص دهند، اما سنوات تحصیلی کمتری دارند و به جای چهار سال، در سه سال دوره کارشناسی خود را به اتمام می‌رسانند.

هر واحد برای دوره کارشناسی ارشد نیز، حداقل یک سال تحصیلی، معادل شصت واحد ECTS و حداکثر دو سال معادل ۱۲۰ واحد ECTS در نظر گرفته شده است. براساس آمار، با وجود رواج الگوی ۱۲۰ واحد ECTS در مقطع کارشناسی ارشد، اما الگوهای ۶۰-۷۵ و ۶۰ واحد ECTS در حدود نیمی از کشورهای اروپایی عضو فرایند بولونیا وجود دارد.

شکل ۹. نمودار برنامه دوره کارشناسی ارشد در ۳۲ کشور اروپایی به تفکیک الگوهای ۶۰، ۷۵، ۹۰ و ۱۲۰ واحد ECTS و سایر، سال تحصیلی ۲۰۲۲-۲۰۲۳ میلادی [15]

افزون بر موضوع طولانی بودن دوره، انعطاف تحصیلی به‌گونه‌ای که دانشجویان بتوانند حین تحصیل به اموری همچون اشتغال بپردازند نیز پایین است. در این خصوص برنامه‌ریزی تحصیلی برای مقاطع عالی در دو نیم‌سال تحصیلی انجام می‌شود که هر نیم‌سال هیجده هفته شامل شانزده هفته آموزش و دو هفته برای برگزاری امتحانات پایانی است [17]. مقایسه مدت زمان ۳۶ هفته برای تکمیل دوره تحصیلی در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی ایران با دانشگاه‌های دیگر نشان می‌دهد که از حیث بازه زمانی میزان اشتغال افراد به تحصیل در دانشگاه‌های کشور طولانی است.

جدول ۲. مقایسه برنامه‌ریزی تحصیلی پنج دانشگاه برتر جهان در سال تحصیلی ۲۰۲۵-۲۰۲۶

ردیف	نام دانشگاه	کشور	رتبه جهانی در سال ۲۰۲۵ براساس تایمز [18]	نوع تقویم آموزشی	تعداد هفته آموزشی هر ترم	مجموع هفته‌های آموزشی
۱	آکسفورد ^۱	انگلیس	۱	۳ ترم	۸	۲۴ [19]
۲	ماساچوست ^۲	آمریکا	۲	۲ نیم‌سال	۱۵	۳۰ [20]
۳	هاروارد ^۳	آمریکا	۳	۲ نیم‌سال	۱۵	۳۰ [21]
۴	پرینستون ^۴	آمریکا	۴	۲ نیم‌سال	۱۵	۳۰ [22]
۵	کمبریج ^۵	انگلیس	۵	۳ ترم	۸	۲۴ [23]
۶	دانشگاه‌های ایران	ایران	-	۲ نیم‌سال	۱۸	۳۶ [17]

علاوه بر آن، بررسی تعداد ساعت‌هایی که فرد مکلف است تا در طول هفته به تحصیل اختصاص دهد نیز زیاد است. به‌عنوان نمونه فرد در رشته مهندسی مکانیک دانشگاه تهران، حدود ۲۸۳۲ ساعت را به تکمیل و گذراندن دروس دوره کارشناسی اختصاص می‌دهد.

جدول ۳. مجموع واحد درسی و ساعات مورد نیاز برای تکمیل دوره کارشناسی

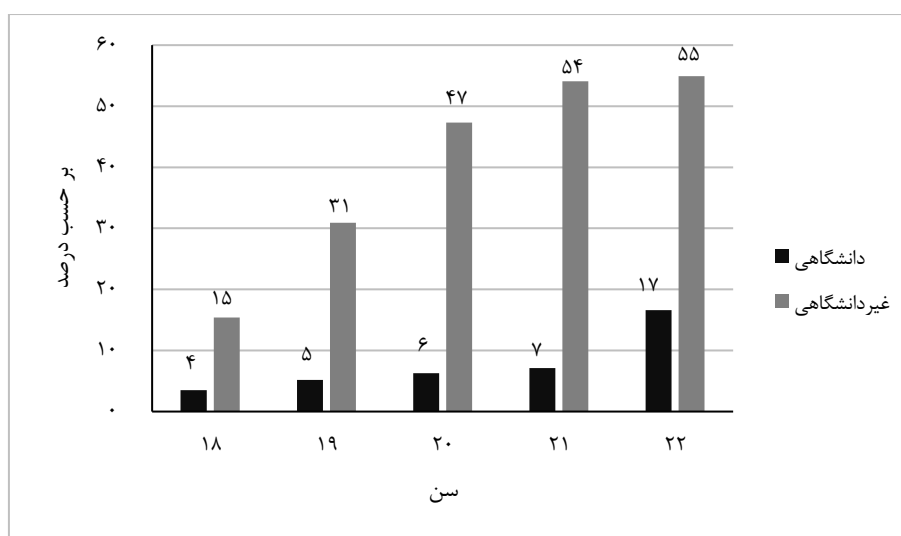
رشته تحصیلی مهندسی مکانیک در دانشگاه تهران

نوع درس	تعداد واحد	تعداد ساعات	
		نظری	عملی
عمومی	۲۲	۳۲۸	۴۸
پایه	۲۴	۳۶۸	۳۲
تخصصی الزامی	۷۷	۱۰۲۴	۷۶۰
اختیاری	۱۴	۲۲۴	-
		با فرض آنکه هیچ درس عملی برداشته نشود	
پروژه کارشناسی	۳	۴۸	
مجموع	۱۴۰	۱۹۹۲	۸۴۰
		۲۸۳۲	

مأخذ: محاسبات نگارنده براساس مشخصات کلی، برنامه درسی و سرفصل دروس دوره کارشناسی رشته مهندسی مکانیک دانشگاه تهران مصوب اردیبهشت ۱۴۰۲ با انجام محاسبات معلوم می‌شود فرد به‌طور متوسط در طول یک هفته حدود ۲۲.۱ ساعت فقط در کلاس دانشگاهی حاضر می‌شود. با فرض اختصاص دو ساعت زمان در روز برای رفت و آمد، استراحت، نماز و صرف ناهار، عملاً دانشجوی بیش از شش ساعت در روز را صرف گذراندن کلاس‌های دانشگاهی می‌کند. حال اگر مدت زمان لازم برای انجام تمرینات و تکالیف درسی به این زمان اضافه شود، عملاً فرد به‌کار دیگری جز تحصیل نمی‌تواند بپردازد. به‌نظر می‌رسد

1. University of Oxford
2. Massachusetts Institute of Technology (MIT)
3. Harvard University
4. Princeton University
5. University of Cambridge

یکی از دلایل پایین بودن میزان نسبت اشتغال افراد ۱۸ تا ۲۲ ساله دانشگاهی، همین حضور طولانی مدت و غیرمنعطف در فرایند تحصیلات عالی است. داده‌های مرکز آمار در سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد، صرفاً چهار درصد از افراد هیجده ساله (سن معمول ورود افراد به دانشگاه) دانشگاهی شاغل بوده‌اند، حال آنکه این عدد برای افراد غیردانشگاهی ۱۷ درصد است. این میزان برای افراد ۲۲ ساله (سن معمول فارغ‌التحصیلی افراد از دوره کارشناسی) دانشگاهی ۱۷ درصد محاسبه می‌شود، در حالی که ۵۵ درصد افراد فاقد مدرک دانشگاهی در این سن شاغل هستند [24].

شکل ۱۰. نمودار تفاوت نسبت اشتغال جوانان ۱۸ تا ۲۲ ساله دانشگاهی و غیردانشگاهی به تفکیک سن منفرد [24]

مقایسه با دیگر کشورها نیز نشان می‌دهد میزان اشتغال دانشجویان حین تحصیل در ایران پایین است. به‌عنوان مثال، در کشور انگلیس حدود ۶۰ درصد از افراد ۱۸ تا ۲۱ ساله در سال ۲۰۲۱، حین تحصیل نوعی کار و اشتغال را تجربه کرده‌اند. به‌نظر می‌رسد انعطاف در تحصیل عامل زمینه مؤثری در اشتغال حین تحصیل دانشجویان انگلیس به شمار می‌رود. در این رابطه در کشورهایی همچون انگلیس الگوی تحصیلی پاره‌وقت^۱ دانشجویان وجود دارد. در سال تحصیلی ۲۰۲۳-۲۰۲۴، ۲۰ درصد از دانشجویان دانشگاه‌های انگلستان به‌صورت پاره‌وقت مشغول تحصیل بوده‌اند [6].

۱. براساس تعریف یونسکو برنامه تحصیلی تمام‌وقت، برنامه‌ای است که حجم آموزشی آن حداقل سه چهارم (۷۵ درصد) حجم مطالعه و آموزش سالانه دوره تحصیلی معمول است. همچنین برنامه تحصیلی پاره‌وقت نیز به دوره‌ای اطلاق می‌شود که حجم مطالعه و یادگیری در آن کمتر از ۷۵ درصد یک دوره تحصیلی سالانه تمام‌وقت معمول است.

۴. اقدام‌های نظام آموزش عالی برای بهبود بازار کار دانشجویان

با وجود موانع و چالش‌هایی که در بخش قبل ذکر شد، بررسی‌های انجام گرفته نشان می‌دهد وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در موضوع بازار کار تحصیل کرده‌های دانشگاهی، حداقل ۷ اقدام را انجام می‌دهد که در ذیل هر کدام از آنها مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته‌اند.

۴-۱. بورس صنعت و مشاغل

در سال ۱۴۰۱ بنیاد نخبگان استان یزد با همکاری اتاق بازرگانی و دانشگاه سراسری یزد طرحی به‌عنوان «بورسیه شغلی دانشجویان» در سطح استان اجرا کرد که هدف از اجرای آن اشتغال به موقع جوانان مستعد دانشگاهی در واحدهای اقتصادی بود. گفتنی است دانشگاه هرمزگان نیز در اجرای طرح مشارکت داشته است. شیوه اجرای طرح چنین بود که پس از کسب رتبه زیر ۵۰۰۰ دانشجوی در کنکور سراسری و قبولی در فرایند مصاحبه، واحد اقتصادی متقاضی، به دانشجوی ذیل قرارداد کاری و مشروط به تعهد خدمت فرد پس از فارغ‌التحصیلی در آن شرکت اقتصادی، ماهانه مبلغ مشخصی را به دانشجوی حین تحصیل پرداخت می‌کرد از سال ۱۴۰۱، تعداد دانشجویان مورد نیاز شرکت‌های اقتصادی در دفترچه‌های انتخاب رشته کنکور سراسری ذیل عنوان «طرح بورسیه شغلی در صنایع» درج شد. از سال ۱۴۰۲ به بعد، همزمان با توقف اجرای این طرح در بنیاد، سازمان امور دانشجویان، طرحی با عنوان «بورس صنعت و مشاغل» را در گستره ملی اجرا کرد [25] [26] [27].

گفتنی است مشابه این طرح، یک سیاست قدیمی در آلمان تحت عنوان «برنامه تحصیلی دوگانه» اجرا می‌شود که میزان استقبال و رضایت از آن نیز بالاست. در آمریکا نیز «برنامه‌های مطالعات مشارکتی» مورد توجه قرار دارد که در اثر همکاری واحدهای اقتصادی و دانشگاه‌ها، دانشجوی در ازای دریافت حقوق ماهانه، تحصیل خود را در دانشگاه و واحد اقتصادی به‌صورت عملی و نظری (عمدتاً عملی) تکمیل می‌کند. همچنین کارفرما فرصت آن را دارد تا نیروی کاری موردنظر خود را از میان افراد حاضر در طرح انتخاب کند [6].

در حال حاضر این طرح در دو قالب «بورس بدو ورود» و «بورس حین تحصیل» ارائه می‌شود. در بورس بدو ورود ابتدا شرکت‌های اقتصادی تعداد بورسیه‌های مورد نیاز خود را به تفکیک مقطع تحصیلی به سازمان امور دانشجویان اعلام می‌کنند. در صورت احراز صلاحیت صاحبان صنایع از سوی سازمان، دانشگاه و شرکت اقتصادی تفاهم‌نامه تنظیم شده توسط سازمان را امضا می‌کنند. سپس ظرفیت توافق شده طرفین و مورد تأیید سازمان امور دانشجویان به سازمان سنجش جهت درج در دفترچه‌های انتخاب رشته کنکور اعلام می‌شود. بعد از اعلام نتایج کنکور، سه برابر ظرفیت واجدین شرایط دعوت به مصاحبه می‌شوند. مصاحبه به وسیله سازمان امور دانشجویان و با همکاری صاحبان صنایع انجام می‌شود. پس از اعلام اسامی پذیرفته‌شدگان، با نظارت دانشگاه میان کارفرما و دانشجوی قرارداد دو جانبه امضا می‌شود که براساس آن دانشجوی ضمن تعهد خدمت به مدت دو برابر طول دوره استفاده از بورس در شرکت اقتصادی، مکلف به حضور مستمر در واحد اقتصادی حداکثر ۲۴ ساعت در ماه در زمان تحصیل و حداکثر ۴۸ ساعت در ماه در فصل تابستان است [28]. بررسی آماری نشان می‌دهد با وجود فراگیر نبودن این طرح در سطح اجرا و همچنین نبود

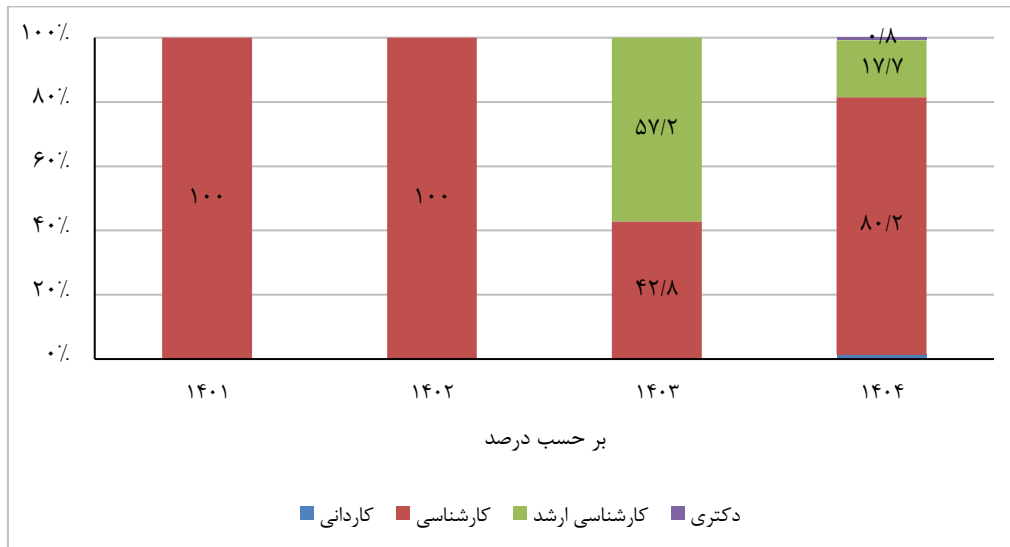
روند منظم در تغییرهای تعداد درخواست‌ها از سوی واحدهای اقتصادی و تعداد دانشجویان پذیرفته شده، اما اهتمام وزارتخانه به اجرای این طرح در چهار سال گذشته، به‌عنوان یک اقدام مثبت تلقی می‌شود.

جدول ۴. وضعیت آماری بورس صنعت و مشاغل از سال ۱۴۰۱ تا ۱۴۰۴ [29]

ردیف	سال	تعداد نفرات مورد نیاز شرکت	تعداد نفرات دعوت شده به مصاحبه	تعداد نفرات قبول شده نهایی	نسبت تعداد قبولی نهایی به تعداد نفرات مورد نیاز شرکت (بر حسب درصد)
۱	۱۴۰۱	۹۴	۲۷۲	۹۴	۱۰۰
۲	۱۴۰۲	۲,۶۰۰	۵,۴۹۹	۳۷۴	۱۴
۳	۱۴۰۳	۵۳۷	۹۸۳	۱۴۴	۲۷
۴	۱۴۰۴	۷۷۲	-	-	-
جمع کل تاکنون		۴,۰۰۳	۶,۷۵۴	۶۱۲	

دلیل قابل توجه بودن تعداد نیروی درخواستی از سوی شرکت‌های اقتصادی و تعداد محدود پذیرفته شده نهایی در سال ۱۴۰۲ به نسبت دیگر سال‌های اجرای طرح آن است که پس از درج ظرفیت‌های پذیرش بورس در دفترچه‌های انتخاب رشته آزمون سراسری و انتشار عمومی آن، محرز می‌شود که تعداد قابل توجهی از واحدهای اقتصادی توانایی عمل به تعهداتشان را ندارند، لذا از فرایند بورس کنار گذاشته می‌شوند [26].

بررسی ظرفیت پذیرش در این بورس به تفکیک مقاطع تحصیلی نشان می‌دهد که به جز سال ۱۴۰۳، اغلب شرکت‌های اقتصادی درخواست بورس دانشجویان مقطع کارشناسی را داشته‌اند. در سال ۱۴۰۴ بیش از هشتاد درصد از ظرفیت مورد نیاز شرکت‌ها به دانشجویان مقاطع کارشناسی اختصاص داشته است. به سبب اهمیت انتقال سریع فرد از دوره کارشناسی به بازار کار و جلوگیری از ورود جوانان به تحصیلات تکمیلی با هدف افزایش امکان اشتغال با شرایط بهتر، ضروری است که چنین نسبتی در شرایط تقریباً با ثباتی قرار گیرد و همچون سال ۱۴۰۳ ناگهان سهم این مقطع مهم به ۴۲.۸ درصد کاهش نیابد [29].

شکل ۱۱. نمودار تغییرات سهم مقاطع تحصیلی از تعداد بورسیه‌های صنعت و مشاغل از سال ۱۴۰۱ تا ۱۴۰۴ [29]

در مسیر اجرای فراگیر طرح چالش‌های مهمی وجود دارد که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد؛ اول) اطلاع‌رسانی به شرکت‌های اقتصادی و دانشجویان با هدف افزایش میزان حضور آنها در این طرح به صورت حداقلی انجام می‌گیرد، حال آنکه در سطح ملی و استانی سازمان امور دانشجویان و دانشگاه‌ها می‌توانند با استفاده از ظرفیت رسانه و فضای تبلیغاتی این ضعف را تا حد خوبی پوشش دهند. دوم) در حال حاضر از حیث ساختار سازمانی متولی مشخص و یکسانی برای پیگیری اجرا و ارزیابی طرح در سطح دانشگاه تعریف نشده است و دانشگاه‌ها متفاوت از یکدیگر عمل می‌کنند. این موضوع می‌تواند اجرای بهینه و ارزیابی مشخص از انجام طرح در گستره ملی را با چالش جدی مواجه کند. سوم) دانشگاه‌های تراز اول در طرح حضور پررنگ ندارند، حال آنکه حضور این دانشگاه‌ها می‌تواند به وجاهت و فراگیر شدن طرح کمک کند. چهارم) سازمان اداری استخدامی، به کارگیری دانشجویان بورسیه را در شرکت‌های دولتی مصداق استخدام در نظر می‌گیرد، لذا شرکت‌های دولتی از حضور در چنین طرحی منع شده‌اند. این به منزله مغفول ماندن چنین ظرفیت قابل توجهی در اجرای طرح است. پنجم) در میزان تخصیص اعتبارات به دانشگاه‌های شرکت‌کننده در طرح از سوی سازمان برنامه و بودجه چالش وجود دارد. در حال حاضر دانشگاه‌ها می‌توانند به دو شیوه استفاده از سهمیه روزانه یا مازاد بر ظرفیت، دانشجوی بورسیه صنعت و مشاغل پذیرش کنند. اما به سبب آنکه سازمان ابتدای محاسبه اعتبارات دانشگاه‌ها را بر سرانه دانشجویی قرار داده، سرانه دانشجویان بورسیه صنعت و مشاغل را در هیچ حالتی پرداخت نمی‌کند. این در حالی است که شرکت اقتصادی بورسیه‌کننده صرفاً مبلغی تحت عنوان حقوق ماهانه به افراد پرداخت می‌کند و هزینه خوابگاه، تغذیه و... دانشجو همچنان بر عهده دانشگاه است، بدون آنکه بودجه‌ای برای این دانشجویان دریافت کرده باشند. به سبب بالا بودن هزینه تمام‌شده اتمام تحصیلات دانشجو، دریافت تمام این مبلغ از شرکت اقتصادی در شرایط فعلی اقتصادی کشور، نبود تمایل کارفرمایان برای حضور در این طرح‌ها را به دنبال خواهد داشت. لذا به سبب اثربخشی بالای طرح، مطلوب است که دولت بخشی از هزینه لازم برای اجرای این طرح را تقبل کند و در این رابطه سازمان سرانه دانشجویان بورسیه را نیز به صورت کامل به حساب دانشگاه‌ها پرداخت کند. ششم) موضوع سربازی پسران موجب شده تا عمل به تعهد دانشجویان در قبال واحدهای اقتصادی پس از اتمام تحصیلات با تردید

مواجه شود؛ زیرا افراد پس از اتمام تحصیلات دانشگاهی مشمول انجام خدمت وظیفه هستند و این موضوع برای شروع به کار افراد در واحد اقتصادی خلل وارد خواهد کرد. فراهم ساختن امکان گذراندن دوران خدمت وظیفه عمومی در واحدهای اقتصادی موردنظر می‌تواند این مشکل را مرتفع سازد [29].

۴-۲. طرح دستیار فناوری

به‌طور کلی، حضور فعال دانشگاه در زیست‌بوم نوآوری و فناوری امکان اشتغال و مهارت‌آموزی دانشجویان را فراهم می‌آورد. به‌عنوان نمونه دولت انگلستان در حوزه نوآوری هدف‌گذاری کلان کرده و پیرو آن دانشگاه نقش بی‌بدیل دارد که برای انجام مأموریت خود لاجرم از نیروی انسانی خود؛ یعنی اساتید و دانشجویان بهره می‌جوید که پیامد مهم این موضوع، اشتغال دانشجویان در پروژه‌های نوآورانه، فناورانه و کسب مهارت‌های شغلی می‌شود [6]. با درک این مطلب، از سال ۱۴۰۱ تاکنون، معاونت فناوری و نوآوری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری طرح دستیار فناوری را با هدف ارتقا مهارت‌های شغلی و فراهم ساختن فرصت‌های شغلی برای دانشجویان اجرا می‌کند. در طرح یاد شده که حاصل همکاری میان دانشگاه و پارک‌های علم و فناوری و مراکز رشد است، فرایند بدین منوال است که پس از فراخوان، دانشجویان در سامانه طرح دستیار فناوری درخواست شرکت در دوره را ثبت می‌کنند. پس از ارزیابی اولیه، شرکت‌های مستقر در پارک‌های علم و فناوری با همکاری معاونت افراد موردنظر را بعد از انجام مصاحبه غربال و انتخاب می‌کنند. طول دوره ۶ ماهه است و در مدت‌زمان ۳۰۰ ساعت انجام می‌شود و براساس شیوه‌نامه طرح، دانشجویان حاضر در دوره به تفکیک مقاطع تحصیلی کاردانی و کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری به ترتیب ۱،۵، ۳ و ۵ میلیون تومان در ماه دریافت می‌کنند. به‌رغم افزایش پارک‌های علم و فناوری از ۴۲ مورد در سال ۱۴۰۱ به ۴۵ مورد پارک و ۱۲ مورد دانشگاهی در سال ۱۴۰۲، اما در همین بازه زمانی تعداد دستیاران از ۲۱۷۱ نفر به ۱۷۲۱ نفر کاهش یافته است. بررسی مقاطع تحصیلی دانشجویان مشارکت‌کننده در این طرح در سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد که حدود ۳۸ درصد در مقطع کارشناسی ارشد، ۳۴ درصد در مقطع کارشناسی و ۲۶ درصد در مقطع دکتری قرار داشته‌اند [30].

آنچه مشخص است از حیث گستره اجرا این طرح به‌صورت فراگیر اجرا نمی‌شود و سهم دانشجویان شرکت‌کننده در این طرح بسیار اندک است. با این وجود نتایج اجرا همراه با موفقیت‌هایی نیز بوده است. در سال ۱۴۰۱ تقریباً ۲۵ درصد از کل دانشجویان شرکت‌کننده در این طرح در همان شرکت مشغول به کار شده‌اند که در سال ۱۴۰۲ این عدد ۴۰ درصد برآورد شده است. البته این نوع پایش نمی‌تواند اشتغال پایدار افراد در واحد اقتصادی را به‌طور کامل نشان دهد و باید پس از پایش اولیه، در یک بازه زمانی دیگری نیز پایش دوم انجام گیرد. افزون بر آن، میزان رضایت از طرح نیز بالا ارزیابی می‌شود. در این راستا و براساس نظرسنجی از ۶۸۱ نفر از دانشجویان شرکت‌کننده در طرح مشخص شد که ۸۲ درصد از افراد به میزان زیاد و خیلی زیاد از تجربه کار در قالب این طرح رضایت داشته‌اند. همچنین با نظرسنجی از ۱۸۲ شرکت حاضر در طرح نیز مشخص شد که تقریباً ۸۸ درصد از آنها به میزان زیاد و خیلی زیاد از اجرای طرح رضایت دارند [30].

البته اجرای این طرح با چالش‌هایی نیز مواجه است که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از؛ اول) در سال ۱۴۰۱، حمایت مالی انجام شده از اجرای طرح حدود ۲۵۰ میلیارد ریال بوده است، اما این عدد در سال ۱۴۰۲ به ۱۹۵ میلیارد ریال

کاهش یافته است. افزون بر حداقلی و کاهش بودنی اعتبار تخصیص داده شده به اجرای این طرح، میزان حمایت مالی وزارتخانه پیش از فراخوان نیز مشخص نیست و این تبعاً در انجام برنامه‌ریزی‌ها برای اجرای بهینه طرح همچون تعیین ظرفیت پذیرش و میزان حقوق پرداختی به هر دانشجو تأثیر منفی خواهد داشت. دوم) حضور دانشجو در طرح منوط به أخذ مجوز از استاد راهنماست و برخی از اساتید با این موضوع همراهی لازم را ندارند. به سبب اجرای این طرح خارج از فرایند تحصیلی به نظر می‌رسد حضور دانشجویان در طرح بدون أخذ چنین مجوزی فرایند را دچار آسیب نخواهد کرد. سوم) در حال حاضر فراخوان شرکت در طرح در اردیبهشت منتشر می‌شود و این تاریخ با شروع سال تحصیلی هماهنگ نیست. به نظر می‌رسد انتقال این تاریخ به مهر ماه و همزمانی آغاز شرکت در طرح و سال تحصیلی بتواند به اجرای بهینه طرح کمک کند. چهارم) اطلاع‌رسانی در خصوص شرکت واحدهای اقتصادی و دانشجویان در طرح به صورت حداکثری انجام نمی‌گیرد. حال آنکه بهره‌گیری ملی و محلی وزارت و دانشگاه از ظرفیت رسانه و فضای تبلیغاتی و همچنین انجام اقدام‌هایی مثل برگزاری اختتامیه و تقدیر از برگزیدگان طرح به بیشتر دیده شدن طرح کمک خواهد کرد. پنجم) در حال حاضر طول دوره ۶ ماه در نظر گرفته شده است. افزایش این زمان با توجه به شرایط و ظرفیت شرکت اقتصادی و دانشجو می‌تواند به موضوع مهارت‌افزایی پایدار فرد کمک بیشتری کند. ششم) در حال حاضر زمان پرداختی به دانشجویان، بعد از اتمام دوره انجام می‌شود، حال آنکه پرداخت به موقع حقوق می‌تواند از حیث روانی بر دانشجویان اثر مثبت داشته باشد و جذابیت بیشتری ایجاد کند.

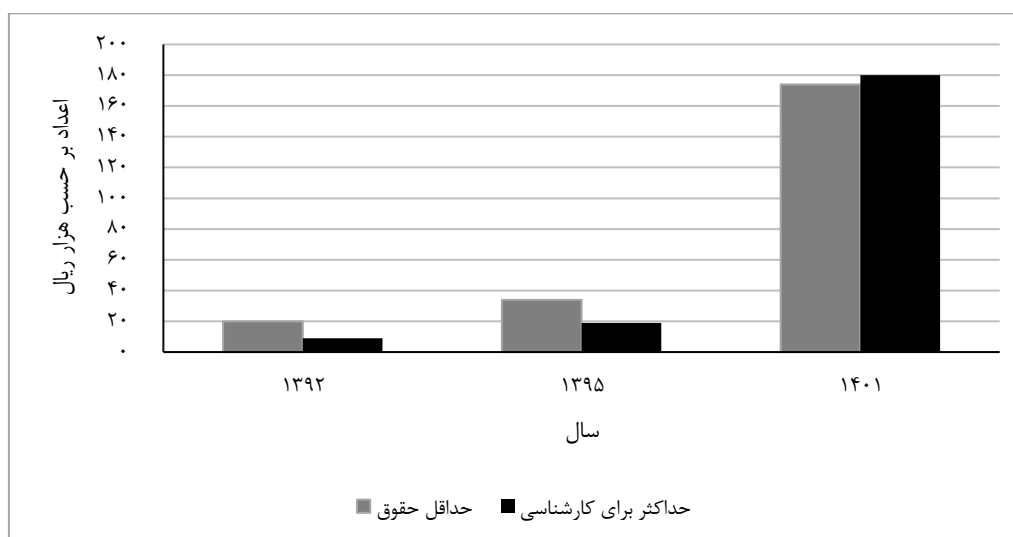
۳-۴. طرح همیار دانشجو

طرح همیار دانشجو با هدف ترویج فرهنگ کار میان دانشجویان و فراهم آمدن امکان اشتغال پاره‌وقت آنها در حال اجراست. این طرح تا سال ۱۳۹۲، با نام «کار دانشجویی» شناخته می‌شد، اما به سبب بروز چالش‌ها و ایجاد مطالبات بیمه‌ای و انعقاد قرارداد کاری برای دانشجویان در مواجهه با دانشگاه، طرح به «تسهیلات دانشجویی در قبال خدمات» تغییر نام یافت و در سال ۱۴۰۰ نیز به «همیار دانشجو» تغییر کرد. داده‌های تجمیعی پیرامون جزئیات اجرای این طرح تا قبل از سال ۱۴۰۲ نزد وزارت علوم، تحقیقات و فناوری موجود نیست، اما بعد از این تاریخ، دانشگاه‌ها امکان ثبت داده‌های مربوطه را در سامانه جامع دانشجویان (سجاد) یافته‌اند؛ هر چند به سبب اختیاری بودن موضوع، تمام دانشگاه‌ها این کار را انجام نمی‌دهند. لذا با آگاهی از این واقعیت که با استناد به داده‌های ثبتی موجود نمی‌توان به طور دقیق در خصوص شرایط اجرایی طرح اظهار نظر کرد، لکن بررسی داده‌های مربوط به بازه زمانی ۱ شهریور ۱۴۰۳ تا ۱۰ مرداد ماه ۱۴۰۴ نشان می‌دهد که صرفاً ۱۹۶۱ نفر از دانشجویان به عنوان همیار مشغول فعالیت بوده‌اند، همکاری ۵۹۶۰ نفر خاتمه یافته است و تعداد ۱۴۱۴۳ درخواست همکاری نیز مورد بررسی قرار نگرفته است [31]. با وجود گذشت سال‌های متعددی از آغاز اجرا، اما طرح به صورت فراگیر اجرا نمی‌شود؛ به گونه‌ای که در بازه زمانی یادشده فقط ۰.۲۴ درصد دانشجویان آن‌هم در ۲۱ درصد از دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی دولتی و غیردولتی در اجرای طرح مشارکت فعال یا خاتمه یافته داشته‌اند [32]. یکی از موانع مهم اجرای فراگیر این طرح، نبود تمایل دانشجویان به سبب پایین بودن مبلغ حق الزحمه پرداختی به همیاران است.

جدول ۵. میزان حق الزحمه پرداختی به همیاران از سال ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۱ [31]

سال	مبالغ به ازای هر ساعت و به تفکیک مقاطع تحصیلی (بر حسب هزار ریال)			
	کارشناسی ارشد	کارشناسی	کاردانی	دکتری تخصصی
۱۳۹۲	۱۲ تا ۱۵	۷ تا ۹	۵ تا ۶	۲۰ تا ۳۰
۱۳۹۵	۲۲ تا ۳۰	۱۵ تا ۱۹	۱۰ تا ۱۲٫۵	۳۶ تا ۵۵
۱۴۰۱	۲۰۰	۱۸۰	۱۵۰	۲۵۰

البته در شیوه‌نامه اجرایی سال ۱۴۰۱ تلاش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری بر رفع چالش یادشده بود. به سبب آنکه بیشتر دانشجویان در مقطع کارشناسی حضور دارند، مقایسه حداکثر مبلغ حق الزحمه در نظر گرفته شده برای این افراد و حداقل حقوق کارگران در هر ساعت نشان می‌دهد که برای نخستین بار در سال ۱۴۰۱، مبلغ حق الزحمه از حداقل ساعتی کارگران پیش گرفته اما کماکان به نظر می‌رسد، مبلغ در نظر گرفته شده برای دانشجویان جذابیت لازم را ندارد.

شکل ۱۲. نمودار تغییرات حداکثر حق الزحمه در نظر گرفته شده برای دانشجویان دوره کارشناسی و حداقل

دستمزد ساعتی کارگران از سال ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۱

مأخذ: نگارنده.

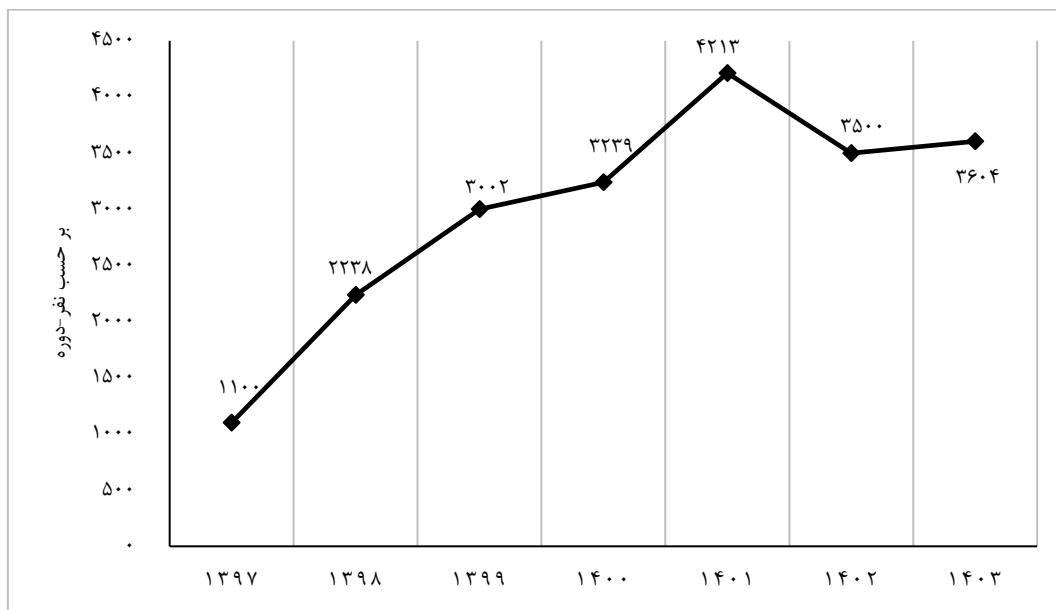
از دیگر چالش‌های طرح می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد؛ اول) با وجود گذشت سال‌ها از اجرای این طرح، به سبب محدودیت در منابع مالی تعداد همیاران حداقلی است و ساعات کارکرد افراد کمتر از میزان واقعی ثبت و اعلام می‌شود که موضوع دوم اجحاف در حق دانشجو است. دوم) براساس شیوه‌نامه اجرایی طرح در سال ۱۴۰۱، میزان حق الزحمه حداکثر یک‌ماه پس از تأیید حسن همکاری پرداخت می‌شود. در عمل نیز زمان پرداخت با تأخیر بیشتری همراه می‌شود. تقسیم طول دوره همکاری به چند مرحله و پرداخت به موقع بخشی از کل مبلغ در هر مقطع زمانی می‌تواند به صورت ملموس دانشجویان را نسبت به حضور در این طرح ترغیب کند. سوم) شرایط مشخصی برای ترغیب دانشگاه به عنوان متولی اصلی اجرای این طرح باید ایجاد شود تا انتظار داشت دانشجویان بیشتری در طرح شرکت خواهند کرد. ضوابط تشویقی دانشگاه در شیوه‌نامه سال ۱۴۰۱ موجود نیست، در حالی که در شیوه‌های قبلی این موضوع بعضاً دیده می‌شد.

به‌عنوان نمونه تبصره «۳» ماده (۴) شیوه‌نامه سال ۱۳۹۲ بیان می‌کند؛ هر کدام از مؤسسات که بتوانند تا ۱۰ درصد کل دانشجویان خود را در این طرح به خدمت بگیرند تا ۵۰ درصد مبلغ کمک‌هزینه پرداختی توسط سازمان امور دانشجویان به مؤسسه پرداخت خواهد شد [31].

۴-۴. برگزاری دوره‌های مهارت‌آموزی

در حال حاضر دفاتر ارتباط با جامعه و صنعت دانشگاه‌ها دوره‌های مهارت‌آموزی دانشجویان ذیل دوره‌های فوق برنامه را با استفاده از ظرفیت داخلی یا با همکاری دیگر مجموعه‌های درون‌دانشگاهی برگزار می‌کنند. در همین رابطه، آمار نشان می‌دهد در سال ۱۳۹۷ به‌طور متوسط در هر دانشگاه ۳۰ دوره مهارتی برگزار شده و این عدد در سال ۱۴۰۳ به ۱۱۴ مورد افزایش یافته است. همچنین متوسط دانشجویان شرکت‌کننده در هر دانشگاه که در دوره‌های مهارت‌افزایی شرکت کرده‌اند (نفر- دوره)، تقریباً روندی صعودی داشته و از ۱۱۰۰ نفر-دوره در سال ۱۳۹۷ به ۳۶۰۴ نفر-دوره در سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است [33].

شکل ۱۳. تغییرات متوسط تعداد دانشجویان شرکت‌کننده هر دانشگاه در دوره‌های مهارت‌آموزی از سال ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۳ [33]

با وجود رشد کمی تعداد دوره‌های مهارتی و تعداد دانشجویان شرکت‌کننده در این دوره‌ها، اما با انجام مقایسه جداول ۷ و ۸ می‌توان گفت دانشگاه‌های برتر که عموماً جمعیت دانشجویی قابل توجهی نیز دارند، از اجرای چنین دوره‌هایی استقبال نمی‌کنند.

جدول ۷. دانشگاه‌های پیشرو در برگزاری دوره‌های مهارتی

ردیف	نام دانشگاه	رتبه دانشگاه از حیث تعداد دوره مهارتی برگزار شده ^۱	تعداد دانشجو [8]	تعداد دوره‌های مهارتی برگزار شده [33]	تعداد نفر- دوره [33]	نسبت کل دانشجویان به تعداد دوره ^۲
۱	دانشگاه گیلان	۲	۱۷۰۸۸	۷۱۴	۲۳۵۷۴	۲۴
۲	دانشگاه رازی-کرمانشاه	۳	۱۰۶۸۲	۶۰۸	۳۱۸۱۰	۱۸
۳	دانشگاه سیستان و بلوچستان	۴	۶۷۶۴	۵۹۴	۲۵۱۳	۱۲
۴	دانشگاه محقق اردبیلی	۵	۱۴۵۶۲	۵۹۳	۲۳۷۱۸	۲۵
۵	دانشگاه علم و صنعت ایران	۶	۱۱۷۱۶	۴۰۹	۲۱۸۱۴	۲۹
۶	دانشگاه علامه طباطبایی	۷	۱۲۱۷۸	۴۰۶	۹۱۲۰	۳۰
۷	دانشگاه صنعتی قم	۸	۱۳۶۹	۳۷۰	۹۲۵۰	۴
۸	دانشگاه لرستان	۹	۸۶۹۸	۳۲۴	۶۴۸۰	۲۷

براساس این جداول و به‌عنوان نمونه شاخص نسبت دانشجویان به تعداد دوره‌های مهارتی برگزار شده در دانشگاه صنعتی شریف که رتبه ۴ دانشگاه‌های برتر کشور را دارد، ۲۴۵ است. این به معنای آن است که به ازای هر ۲۴۵ نفر دانشجو ۱ دوره مهارتی برگزار شده است، حال آنکه این شاخص برای دانشگاه گیلان که از حیث تعداد دوره‌های مهارتی برگزار شده رتبه دوم را به خود اختصاص داده، ۲۴ است.

جدول ۶. حضور کمرنگ دانشگاه‌های برتر کشور در برگزاری دوره‌های مهارتی

ردیف	نام دانشگاه	رتبه دانشگاه در کشور [34]	تعداد دانشجو [8]	تعداد دوره‌های مهارتی برگزار شده	تعداد نفر-دوره	نسبت کل دانشجویان به تعداد دوره
۱	دانشگاه تهران	۱	۴۴۳۸۱	ناموجود	ناموجود	-
۲	دانشگاه تربیت مدرس	۲	۱۰۱۲۵	۸۱	۵۲۶۴	۱۲۵
۳	دانشگاه فردوسی مشهد	۳	۲۹۴۳۱	ناموجود	ناموجود	-
۴	دانشگاه صنعتی شریف	۴	۱۰۷۵۵	۴۴	۱۸۷۵	۲۴۵
۵	دانشگاه شهید بهشتی	۵	۱۷۰۶۱	۸۸	۲۶۹۰	۱۹۴
۶	دانشگاه شیراز	۷	۱۸۶۴۱	ناموجود	ناموجود	-
۷	دانشگاه صنعتی امیرکبیر	۸	۱۳۵۹۳	۱۷۲	۳۲۰۷	۷۹
۸	دانشگاه تبریز	۹	۲۵۵۵۹	۲۷	۱۰۴۸	۹۴۷
۹	دانشگاه اصفهان	۱۰	۱۶۱۵۲	۱۶۳	۷۵۰۴	۹۹

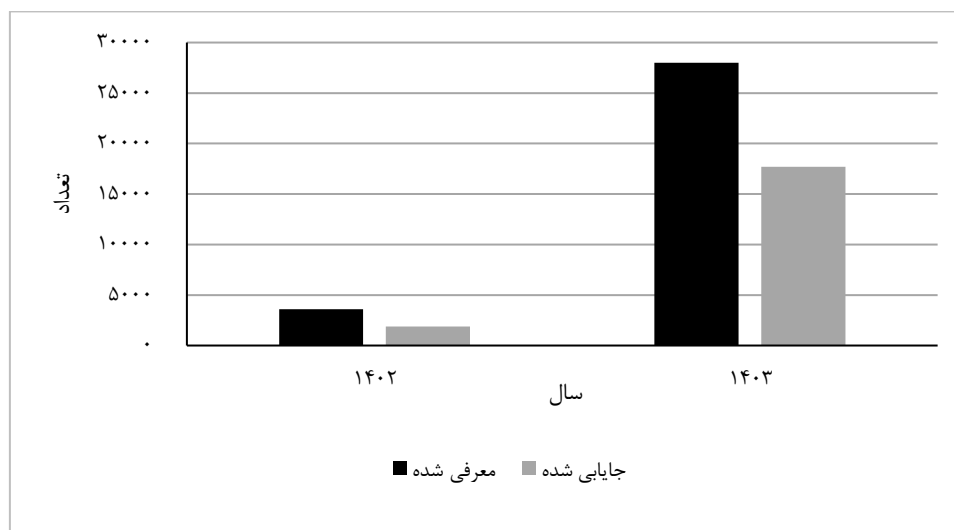
مشروط به اطمینان از اثربخشی و بالا بودن سطح کیفی دوره‌های مهارتی، رشد کمی و متوازن تعداد دوره‌ها و تعداد دانشجویان شرکت‌کننده در سراسر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی امری ضروری است. اما به‌نظر می‌رسد کیفیت

و شیوه برگزاری دوره‌ها محل سؤال است [35]. همچنین ارزیابی منسجمی نیز از اثربخشی دوره‌ها به عمل نیامده است. در رابطه با کیفیت دوره‌ها لازم است تا یک تناسب مطلوب و مشخصی میان محتوای ارائه‌شده با مهارت‌های مورد نیاز بازارکار رشته‌های تحصیلی ایجاد شود و شیوه برگزاری دوره‌های مهارت‌آموزی (نظری یا عملی و کارگاهی) به گونه‌ای اثربخش انتخاب شود و به شیوه‌های عملی و کارگاهی ضریب بیشتری داده شود. همچنین نیاز است تا تعداد ساعات برگزاری دوره‌ها نیز از بسندگی لازم برخوردار باشد. به نظر می‌رسد برای افزایش مشهود غنای کیفی دوره‌های مورد اشاره، ایجاد یک مسیر مهارتی متمرکز حول هر رشته تحصیلی لازم است. برای تدوین نقشه راه مهارتی دانشجویان، همکاری دفتر ارتباط با صنعت دانشگاه با اعضای هیئت علمی گروه‌های تخصصی رشته‌های دانشگاهی و مجموعه‌های درون‌دانشگاهی همچون انجمن‌های علمی و تشکل‌های دانشجویی و واحدهای اقتصادی فعال و موفق محلی می‌تواند راهگشا باشد. همچنین فراهم‌سازی امکان ثبت سوابق دوره‌های مهارت شغلی برای دانشجویان ذیل سامانه ملی مهارت و ارائه مشوق به دانشجویانی که طول دوره تحصیل به کسب مهارت شغلی پرداخته‌اند، می‌تواند به فراگیر شدن طرح کمک کند.

۴-۵. راه‌اندازی مراکز هدایت شغلی، کاریابی، انجام مشاوره و هدایت شغلی

تا سال ۱۴۰۳ در ۸۱ دانشگاه کشور، مرکز هدایت شغلی و کاریابی راه‌اندازی شده است که به دنبال ارائه مشاوره‌های شغلی و تلاش برای به‌هم‌رسانی شغلی دانشجویان است [33]. اما بررسی‌های آماری نشان می‌دهد این مقوله در دانشگاه به‌صورت حداقلی انجام می‌شود. در همین راستا و در سال ۱۴۰۳، صرفاً ۳۲،۳۵۵ نفر در این مراکز مشاوره شغلی دریافت کرده‌اند که از کیفیت مشاوره‌ها و اثربخشی آن اطلاعی در دست نیست. همچنین درخصوص به‌هم‌رسانی شغلی و در سال ۱۴۰۳، ۲۸۰۰۰ نفر از سوی مراکز مشاوره شغلی دانشگاه‌ها به بازارکار معرفی شده‌اند و از این میان ۱۷۷۰۰ نفر (۶۳ درصد) در شغل‌های موردنظر جایابی و شاغل شده‌اند [33]. البته این عدد در مقایسه با سال ۱۴۰۲ رشد قابل توجه داشته، اما به‌طور کلی با در نظر داشتن جمعیت فارغ‌التحصیل در سال، این میزان بسیار پایین است.

شکل ۱۴. تعداد دانشجویان معرفی به شده به موقعیت‌های شغلی و افراد جایابی شده در سال‌های ۱۴۰۳ و ۱۴۰۲

برای ایجاد تحول در نتایج حاصل از اجرای این طرح، فعالیت مرکز مشاوره شغلی به تنهایی کفایت نمی‌کند و باید شبکه‌ای از کنشگران حول یک برنامه مدون به‌هم‌رسانی شغلی، مختص هر دانشگاه شکل گیرد. در این رابطه به‌کارگیری ظرفیت دفتر ارتباط با صنعت دانشگاه، اساتید و اعضای هیئت علمی و مراکز کاربایی دولتی و خصوصی بیرون از دانشگاه می‌تواند به فراگیر شدن موضوع انتقال سریع تحصیل‌کرده‌ها از دانشگاه به بازار کار کمک کند. مراکز کاربایی و مشاوره شغلی بیرون از دانشگاه به‌صورت حرفه‌ای و متمرکز در مشغول فعالیت هستند، بهره‌گیری اصولی و چارچوب‌مند از توان این مؤسسات برای دانشجویان نیز می‌تواند به بهبود وضعیت مشاوره و هدایت شغلی جوانان کمک شایانی کند. به‌عنوان نمونه، در کشور آلمان و براساس قانون چارچوب آموزش عالی، مراکز آموزش عالی مکلفند تا در امر مشاوره شغلی از ظرفیت کارگزاری‌های کاربایی بیرون از دانشگاه بهره‌جوید [6].

۴-۶. برگزاری نمایشگاه‌های کار

از جمله برنامه‌هایی که از سوی دفاتر ارتباط با صنعت دانشگاه‌ها پیگیری می‌شود، برگزاری نمایشگاه کار در محیط دانشگاه است که در آن از کارفرمایان واحدهای اقتصادی دعوت به عمل می‌آید تا با حضور در آن، به معرفی و ارائه فرصت‌های شغلی به دانشجویان بپردازند. به‌نظر می‌رسد نمایشگاه می‌تواند به‌عنوان بستری مناسب برای آشنایی افراد با شغل‌های حول رشته تحصیلی‌شان مؤثر واقع شود. این طرح از سال ۱۴۰۱ آغاز شده که آمار حاکی از روند روبه‌رشد تعداد نمایشگاه‌ها و شرکت‌های حاضر در آن است. در این راستا، در سال ۱۴۰۲، تعداد ۴۸ نمایشگاه با حضور ۶۰۳ شرکت اقتصادی برگزار شده است که این میزان در سال ۱۴۰۳ به ۲۰۸ مورد و با حضور ۸۹۷ شرکت و سازمان برگزار شده است. قبل از تأکید بر ضرورت رشد کمی و فراگیر شدن نمایشگاه‌ها در سراسر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی عالی کشور، اطمینان از کیفیت و اثربخشی طرح امری ضروری است که برای تحقق این مهم، مشخص بودن شیوه برگزاری نمایشگاه، هدف‌گذاری کمی و کیفی برنامه، شرایط دانشجویان حاضر در آن و سایر موارد از این دست لازم است.

۴-۷. رصد اشتغال فارغ‌التحصیلان

همان‌گونه که عنوان شد، از ملزومات مهم برنامه‌ریزی صحیح در حوزه اشتغال‌پذیری دانشجویان و ارتقا مداوم آن، وجود آمار و اطلاعات دقیق و به‌روز از وضعیت اشتغال و اشتغال‌پذیری تحصیل‌کرده‌های دانشگاهی است. در همین راستا، مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی و دفتر ارتباط با صنعت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان دانشگاهی را به‌صورت جداگانه رصد می‌کنند. مؤسسه این طرح را از پایش اشتغال فارغ‌التحصیلان سال تحصیلی ۱۳۹۲-۱۳۹۳ آغاز کرده است که برای انجام این کار از داده‌های ثبتی استفاده می‌کند؛ بدین صورت که کد ملی دانشجویان فارغ‌التحصیل با داده‌های ثبتی افراد (وضعیت کسورات بیمه‌ای اعم از تأمین اجتماعی، کارمندی، بازنشستگی و...) در پایگاه رفاه ایرانیان وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی تطبیق داده می‌شود [10]. به سبب استفاده از داده‌های ثبتی، دقت این پایش بالاست، اما با توجه به سهم ۵۸ درصدی شاغلان دارای اشتغال غیررسمی^۱ که داده

1. <https://amar.org.ir/news/ID/11337>

ثبتی آنها به عنوان شاغل موجود نیست. لذا داده‌های بخش قابل توجهی از شاغلان در این پایش محاسبه نمی‌شوند که این موضوع موجب می‌شود تا طرح از شمولیت کافی برخوردار نباشد. کار دوم به دفتر ارتباط با صنعت اختصاص دارد که پایش اشتغال دانش‌آموختگان را به‌طور سالیانه و از سال ۱۳۹۷ انجام می‌دهد. شیوه گردآوری داده در این پایش مبتنی بر خوداظهاری دانش‌آموختگان است که دانشگاه‌ها موظفند با حداقل ۳۰ درصد از فارغ‌التحصیلان تماس بگیرند و از وضعیت اشتغال آنها مطلع شوند [37]. موضوع حائز اهمیت، علمی بودن روش تعیین حجم نمونه و گردآوری داده‌های خوداظهاری است تا بتوان از قابلیت تعمیم داده‌ها به کل جامعه فارغ‌التحصیلان اطمینان حاصل کرد. افزون بر آن، در هر دو طرح پایش وزارتخانه، وضعیت اشتغال جوانان بعد از گذشت ۴ سال از زمان فارغ‌التحصیلی، رصد و پایش می‌شود [37] [10]. با توجه به سرعت تغییرها در بازار کار و فضای اجتماعی، بازخورد گرفتن به موقع از نتایج بازار کار نظام آموزش عالی برای بهبود اقدام‌های دانشگاه در حوزه اشتغال دانشجویان امری ضروری است، لذا به نظر می‌رسد کاهش دوره طولانی ۴ ساله به حداقل ۳ سال، به تولید داده‌های به‌موقع‌تر کمک بیشتری کند. همچنین در طرح‌های پایش فوق باید شاخص تناسب اشتغال فارغ‌التحصیلان با رشته تحصیلی‌شان نیز مورد توجه قرار گیرد. چالش دیگر آنکه در هر دو پایش وضع قبلی فعالیت اقتصادی فارغ‌التحصیلان مشخص نیست. این مسئله موجب می‌شود تا افرادی که حین اشتغال وارد دانشگاه شده‌اند و بعد فارغ‌التحصیل شده‌اند نیز جزء آمار دانش‌آموختگان شاغل معرفی شوند، حال آنکه هدف از اجرای این طرح‌ها کمک به بهبود نقش نظام آموزش عالی در اشتغال‌پذیری جوانان است که تا قبل از آن شغلی نداشته‌اند.

از جمله مصادیق مهم کاربرد آمار اشتغال فارغ‌التحصیلان در برنامه‌ریزی و سیاستگذاری برای بهبود وضعیت اشتغال‌پذیری دانشجویان، تأثیر دادن آن در تعیین و تخصیص بودجه دولتی به دانشگاه‌هاست. چنین سیاستی میزان توجه و اهتمام دانشگاه نسبت به نتایج بازار کار خود را افزایش خواهد داد. به‌عنوان نمونه در کشور آمریکا، برای تخصیص بودجه مبتنی بر عملکرد به دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، شاخص «اشتغال فارغ‌التحصیلان» مورد توجه قرار می‌گیرد. افزون بر آن، به سبب آنکه در آمریکا بازار تحصیلات عالی مبتنی بر عرضه و تقاضاست، لذا برای جوانان و خانواده‌ها کیفیت و قابلیت‌های دانشگاه محل تحصیل فرزند اهمیت دارد که یکی از این موارد، توانمندی دانشگاه در اشتغال‌پذیر کردن جوانان است. در این راستا یکی از سیاست‌هایی که در آمریکا پیگیری می‌شود، راه‌اندازی تارنمای اینترنتی تحت عنوان «کارت امتیازی دانشگاه» و انتشار عمومی عملکرد دانشگاه در حوزه‌های مختلف از جمله داده‌های مربوط به بازار کار فارغ‌التحصیلان است. «میانگین درآمد فارغ‌التحصیلان یک سال پس از تحصیل» یکی از شاخص‌هایی است که در تارنمای یادشده برای هر دانشگاه به‌صورت عمومی منتشر می‌شود [6]. شایان ذکر است که چنین موضوعی در بند «۴-۱» ماده (۱) مصوبه سیاست‌های اجرایی و ضوابط اشتغال دانش‌آموختگان شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۲ شهریور ماه ۱۳۹۸ با موضوع «منظور نمودن میزان اشتغال مرتبط با رشته و مقطع تحصیلی دانش‌آموختگان در شاخص‌های رتبه‌بندی و کمک‌های بودجه‌ای و تشویقی به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی» آمده است، اما تاکنون به مرحله اجرا نرسیده است.

۵. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

به‌طور کلی اشتغال زودهنگام و فراگیر جوانان در کشور با مسئله مواجه شده است، اما این موضوع برای جوانان دانشگاهی شدت بیشتری دارد. در حالی میزان اشتغال دانشجویان و دانش‌آموختگان حداقلی و با تأخیر زیاد همراه است که نظام آموزش عالی در زمینه بازار کار و اشتغال تحصیل‌کرده‌های دانشگاهی تکالیف متعددی بر عهده دارد که از جمله موارد پرتکرار آن می‌توان به بهبود مهارت‌آموزی و اشتغال‌پذیری دانشجویان، متناسب‌سازی نظام آموزشی و برنامه‌ریزی تحصیلی با اقتضائات و نیازهای بازار کار و تعریف ظرفیت رشته‌ها و گرایش‌های تحصیلی براساس نیازهای بازار کار اشاره کرد. در زمینه نقش دانشگاه در بازار کار جوانان، حداقل ۴ مسئله «تناسب حداقلی میان تعداد فارغ‌التحصیلان دانشگاهی با تقاضای بازار کار»، «پایین بودن مهارت شغلی»، «ضعف در فرایند شغل‌یابی» و «طولانی بودن دوره تحصیل و انعطاف حداقلی برنامه تحصیلی» وجود دارد.

با این وجود، در زمینه ارتباط با بازار کار، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری حداقل ۷ اقدام را در سطح دانشگاه‌ها پیگیری می‌کند که عبارت‌اند از؛ «راه‌اندازی مراکز هدایت شغلی و ارائه مشاوره و به‌هم‌رسانی شغلی در آن مراکز»، «برگزاری دوره‌های مهارت‌آموزی»، «اجرای طرح بورس صنعت و مشاغل»، «طرح دستیار فناوری»، «طرح همیار دانشجو»، «رصد اشتغال فارغ‌التحصیلان» و «برگزاری نمایشگاه کار». اما با مطالعه وضعیت و شرایط اجرای هر کدام از این طرح‌ها می‌توان به این موارد اشاره کرد که؛ اول) فراگیری طرح‌ها در سطح اجرا حداقلی است و گستره محدودی از دانشجویان را دربرمی‌گیرد. دوم) منابع مالی پیش‌بینی شده برای طرح‌ها از روند با ثبات و روبه‌رشد مطلوبی برخوردار نیستند. سوم) متولیان پیگیری و اجرای طرح‌های مربوط به بازار کار و اشتغال به‌صورت متکثر و در ۳ بخش مختلف از وزارتخانه؛ یعنی دفتر ارتباط با جامعه و صنعت، معاونت فناوری و نوآوری و سازمان امور دانشجویان است. به‌طور کلی تعدد بخش‌های درگیر در موضوع بازار کار جوانان دانشگاهی امری مثبت تلقی می‌شود، اما موضوع حائز اهمیت، ضرورت درک مشترک این بخش‌های وزارتخانه از موضوع ارتباط دانشگاه با بازار کار جوانان و هماهنگی و هم‌افزایی این بخش‌ها با یکدیگر در ساحت مسئله‌شناسی، برنامه‌ریزی، تقسیم وظایف، اجرا، ارزیابی و... است. در همین رابطه با وجود آنکه در تاریخ ۲۶ اسفند ماه ۱۳۹۹، «شیوه‌نامه تشکیل شورای مهارت‌افزایی و صلاحیت حرفه‌ای دانشجویان و دانش‌آموختگان دانشگاهی» در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به تصویب رسیده تا تصمیم‌گیری درون‌سازمانی برای اشتغال‌پذیری دانشجویان به‌صورت متمرکز و هماهنگ صورت گیرد، اما این شورا در آن وزارتخانه تشکیل نمی‌شود. چهارم) برای اجرا و پیگیری برخی از این طرح‌ها همچون بورس صنعت و مشاغل در سطح دانشگاه، متولی مشخصی در ساختار سازمانی دانشگاه وجود ندارد. پنجم) برنامه‌ریزی پیش از اجرای طرح شامل تعداد دانشجوی تحت پوشش، منابع مالی مورد نیاز، هدفگذاری کمی، شیوه ارزیابی تحقق اهداف و... مشخص نیستند. ششم) برای اجرای اکثر طرح‌های یادشده یک رویه و دستور مشخصی وجود ندارد، لذا در این باره درون بخش‌های مختلف وزارتخانه تصمیم‌گیری می‌شود که به سبب تغییر مدیران در بخش وزارتخانه، امکان اجرای سلیقه‌ای، برگزاری حداقلی و حتی لغو اجرای طرح نیز وجود دارد. هفتم) میان طرح‌ها روابط حداقلی وجود دارد. به‌عنوان نمونه موضوع مهارت‌آموزی و به‌هم‌رسانی دو طرح مجزا هستند که بدون ارتباط با یکدیگر اجرا می‌شوند؛ حال آنکه می‌تواند افراد دارای مهارت در اولویت به‌هم‌رسانی دانشگاه قرار

گیرند. هشتم) در خصوص کیفیت اجرا و ارزیابی اثربخشی برخی از این طرح‌ها همچون برنامه‌های مهارت‌آموزی، مشاوره شغلی و نمایشگاه کار به سبب نبود داده‌های متقن، سؤال و ابهام جدی وجود دارد.

جدول ۷. اقدام‌های وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در موضوع اشتغال‌پذیری دانشجویان به همراه موانع و چالش‌ها

ردیف	اقدام یا طرح	پاسخ به نیاز بازار کار دانشجویان	موانع و چالش‌ها
۱	ایجاد مراکز هدایت شغلی	ارائه مشاوره شغلی، آموزش مهارت‌های کاربردی و اطلاع‌رسانی درباره فرصت‌های شغلی به دانشجویان برای ورود به بازار کار	۱. نبود ارتباط موثر و ساختارمند بین دانشگاه و صنعت برای درک دقیق نیازمندی‌های مهارتی بازار کار ۲. نبود بودجه و منابع کافی برای اجرای برنامه‌های عملی و فراگیر ۳. وجود ابهامات متعدد نسبت به کیفیت اجرای طرح ۴. نبود ارزیابی از اثربخشی طرح
۲	برگزاری نمایشگاه‌های بازار کار	آشنایی با شغل‌های حول رشته تحصیلی	۱. فراگیر نبودن اجرای طرح ۲. وجود ابهامات متعدد نسبت به کیفیت اجرای برنامه‌ها ۳. نبود ارزیابی از میزان اثربخشی
۳	برگزاری دوره‌های مهارت‌آموزی	مهارت‌یابی شغلی	۱. فراگیر نبودن اجرای طرح ۲. وجود ابهامات متعدد نسبت به کیفیت برگزاری دوره‌ها ۳. نبود ارزیابی از اثربخشی طرح
۴	بورس صنعت و مشاغل	شغل‌یابی	۱. فراگیر نبودن اجرای طرح ۲. اطلاع‌رسانی ضعیف به شرکت‌های اقتصادی و دانشجویان ۳. نداشتن متولی مشخص و یکسانی در سطح دانشگاه ۴. حضور نداشتن دانشگاه‌های تراز اول در طرح ۵. ممنوعیت شرکت‌های دولتی از به کارگیری دانشجویان بورسیه ۶. چالش در تخصیص اعتبارات به دانشگاه‌های شرکت‌کننده ۷. مسئله سربازی پسران
۵	طرح دستیار فناوری	مهارت‌افزایی عملی	۱. فراگیر نبودن اجرای طرح ۲. حداقلی و کاهشی بودن میزان منابع مالی تخصیص‌یافته ۳. هماهنگ نبودن تاریخ فراخوان طرح با شروع سال تحصیلی ۴. اطلاع‌رسانی ضعیف ۵. کوتاه بودن طول دوره ۶. به موقع پرداخت نشدن حقوق دانشجویان
۶	طرح همیار دانشجو	مهارت‌افزایی شغلی	۱. فراگیر نبودن اجرای طرح ۲. پایین بودن میزان حقوق ساعتی دانشجویان
۷	رصد اشتغال دانش‌آموختگان	کمک به ارتقا و به‌روز شدن تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی در خصوص اشتغال‌پذیری	۱. احتساب نکردن بخش قابل توجهی از فارغ‌التحصیلان در طرح پیمایش ۲. نبود اطمینان از قابل‌تعمیم بودن رصد اشتغال مبتنی بر خوداظهاری ۳. مشخص نبودن وضعیت تناسب میان اشتغال فارغ‌التحصیلان با رشته تحصیلی آنها در نتایج طرح پایش ۴. تأخیر در تعیین وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان (فاصله زمانی چهار ساله از

ردیف	اقدام یا طرح	پاسخ به نیاز بازار کار دانشجویان	موانع و چالش‌ها
		دانشجویان	زمان فراغت از تحصیل تا پایش شدن وضعیت اشتغال آنها) ۵. مشخص نبودن وضع فعالیت اقتصادی فارغ‌التحصیلان شاغل قبل از آغاز دوره دانشجویی و حین تحصیل

مأخذ: نگارنده.

پیشنهاد سیاستی؛

در خصوص بهبود نقش‌آفرینی نظام آموزش عالی (وزارت علوم، تحقیقات و فناوری) در اشتغال‌پذیری تحصیل‌کرده‌های دانشگاهی، تصویب یک آیین‌نامه در هیئت‌وزیران با عنوان «تسهیل نقش‌آفرینی دانشگاه‌ها در اشتغال‌پذیری دانشجویان» شامل مفاد زیر پیشنهاد می‌شود؛

ماده (۱)- با هدف رفع مسئله تناسب حداقلی میان تعداد فارغ‌التحصیلان دانشگاهی با تقاضای بازار کار، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مکلف است با همکاری مرکز آمار، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، اتاق بازرگانی و دانشگاه‌های محلی نسبت به تدوین شاخص / شاخص‌هایی برای ترتیب اثر دادن وضعیت کنونی و آینده بازار کار محلی هر رشته تحصیلی در تعیین ظرفیت پذیرش برای هر کدرشته محل اقدام کند.

ماده (۲)- سازمان برنامه و بودجه مکلف است در راستای اجرایی‌سازی بند «۱-۴» ماده (۱) مصوبه سیاست‌های اجرایی و ضوابط اشتغال دانش‌آموختگان شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۲ شهریور ماه ۱۳۹۸ با موضوع «منظور نمودن میزان اشتغال مرتبط (با رشته و مقطع تحصیلی) دانش‌آموختگان در شاخص‌های رتبه‌بندی و کمک‌های بودجه‌ای و تشویقی به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش»، شیوه تخصیص اعتبارات به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی را اصلاح کند.

ماده (۳)- برای ایجاد تناسب میان برنامه تحصیلی دانشگاه با وضعیت اشتغال به‌موقع جوانان، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مکلف است؛

الف) آیین‌نامه‌های آموزشی خود برای تمام مقاطع تحصیلی را به‌گونه‌ای تغییر دهد که؛

- طول دوره کارشناسی ۳ ساله، کارشناسی ارشد ۱.۵ ساله و دکتری تخصصی ۳ ساله باشد.
 - سال تحصیلی دانشگاه در ۲۴ هفته برنامه‌ریزی و به جای دو نیم‌سال در طول سه ترم تحصیلی انجام شود.
- ب) با هدف تسهیل ورود به‌هنگام جوانان به بازار کار، ساختار تحصیلی منعطف؛ در دو قالب تمام‌وقت و پاره‌وقت تعریف کند.

ماده (۴)- با هدف اجرای حداکثری، پایدار و اثربخش طرح‌های مرتبط با بازار کار و اشتغال‌پذیری دانشجویان، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مکلف است برنامه جامعی تحت عنوان «ساماندهی اقدام‌های آموزش عالی برای بهبود بازار کار و اشتغال‌پذیری دانشجویان و دانش‌آموختگان دانشگاهی» تدوین و به تصویب هیئت‌وزیران برساند که در آن بخش متولی اجرای طرح در وزارتخانه، هدف‌گذاری کمی و کیفی هر طرح، منابع مالی مورد نیاز برای اجرای سالیانه طرح‌ها،

شیوه ارزیابی و روابط دستگاهها با یکدیگر مشخص شده باشند.

ماده (۵)- برای سهولت در برنامه‌ریزی و اجرای ماده (۴) این قانون و ارتقا اثر بخشی نتایج آن، دولت مکلف است ذیل ساختار وزارت، علوم، تحقیقات و فناوری صندوقی تحت عنوان «حمایت از اشتغال‌پذیری دانشجویان و ورود به‌هنگام فارغ‌التحصیلان به بازارکار» ایجاد کند که تمام اعتبارات بودجه‌ای طرح‌های مشمول ماده (۴) این قانون در آن تجمیع می‌شوند. هزینه‌کرد اعتبارات سالیانه این صندوق با تصمیم شورای مهارت‌افزایی و صلاحیت حرفه‌ای دانشجویان و دانش‌آموختگان دانشگاهی آن وزارتخانه و براساس برنامه جامع موضوع ماده (۴) این قانون خواهد بود. وزارتخانه مکلف است گزارش عملکرد این بند قانونی را هر ۶ ماه یکبار تقدیم مجلس شورای اسلامی کند.

ماده (۶)- دولت مکلف است به ۱۵ دانشگاه برتر کشور در اجرای اثربخش طرح‌های اشتغال‌پذیری دانشجویان، حداکثر به میزان ۱ درصد کل اعتبارات سالیانه دانشگاه موردنظر را به‌عنوان اعتبار تشویقی در قالب بودجه سنواتی به آن دانشگاه اختصاص دهد. دانشگاه نیز ملزم است کل اعتبار تشویقی را به عوامل دخیل در اجرای طرح‌ها و همچنین توسعه و بهبود طرح‌های اشتغال‌پذیری دانشجویان هزینه کند.

ماده (۷)- با هدف کمک به فراگیر شدن طرح بورس صنعت و مشاغل، تحقق مشارکت حداکثری واحدهای اقتصادی و دانشگاه‌ها در این طرح؛

الف) شرکت‌های دولتی می‌توانند با پرداخت حق‌الزحمه، دانشجویان را ذیل طرح بورس صنعت و مشاغل بورس تحصیلی کنند.

ب) در تخصیص اعتبارات سالیانه دانشگاه‌ها، سازمان برنامه و بودجه موظف است سرانه دانشجویان بورس صنعت و مشاغل را همچون دیگر دانشجویان پرداخت کند.

در راستای تدوین برنامه جامع تحت عنوان «ساماندهی اقدام‌های آموزش عالی برای بهبود بازارکار دانشجویان و دانش‌آموختگان دانشگاهی»؛ موضوع ماده پیشنهادی شماره (۴) آیین‌نامه فوق و با هدف ارتقا اثر بخشی طرح‌های مرتبط با اشتغال‌پذیری دانشجویان در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، لحاظ و اعمال گزاره‌های سیاستی زیر پیشنهاد می‌شود؛

۱. برای بهبود وضعیت اجرای طرح بورس صنعت و مشاغل؛

- وجود متولی مشخص برای اجرا و پیگیری تحقق اهداف طرح امری ضروری است. در این راستا باید دفاتر ارتباط با جامعه و صنعت به‌عنوان متولیان اصلی اجرا و پیگیری این طرح در سطح دانشگاه‌های کشور معرفی شوند.
- دانشگاه‌ها مکلفند بخشی از ظرفیت تارنمای اختصاصی، بسترهای رسانه‌ای و فضاهای تبلیغاتی خود را برای تبلیغ این طرح در اختیار دفاتر ارتباط با صنعت قرار دهند.
- دفاتر ارتباط با جامعه و صنعت مکلفند برای اطلاع‌رسانی به شرکت‌های اقتصادی علاوه بر بهره‌گیری از سامانه‌های پیامکی و فضاهای تبلیغاتی و رسانه‌ای بیرونی، سالیانه برنامه‌ای داخل دانشگاه با حضور این شرکت‌ها برگزار کنند.
- فراهم کردن امکان گذران خدمت سربازی برای دانشجویان مرد که از بورس صنعت و مشاغل استفاده می‌کنند، امری ضروری است. لذا سازمان امور دانشجویان مکلف است پس از رایزنی با ستاد کل نیروهای مسلح امکان گذران خدمت وظیفه مشمولان بورس صنعت و مشاغل را در قالب طرح امریه کسب و کار بلافاصله بعد از اتمام تحصیل در شرکت‌های اقتصادی بورس‌کننده فراهم آورد.

- دانشجوی بورسیه مکلف است حداقل دو برابر زمان مصوب برای گذران واحد درسی کارآموزی را در فصل تابستان در واحد اقتصادی بورس‌کننده حضور داشته باشد.
- ۲. با هدف اجرای فراگیر و پایدار طرح دستیار فناوری؛
- شیوه‌نامه اجرای طرح به‌گونه‌ای تغییر یابد که آغاز فرایند اجرای طرح به مهر ماه و همزمان با آغاز سال تحصیلی انتقال یابد و کل طول دوره نیز حداکثر ۱ سال تعریف شود.
- برای ترغیب دانشجویان، دانشگاه با برگزاری جشن اختتامیه، از برگزیدگان طرح تقدیر به عمل آورد.
- دانشگاه حق‌الزحمه دانشجویان شرکت‌کننده در این طرح را به‌صورت منظم و ماهانه پرداخت کند.
- ۳. برای اجرای فراگیر طرح همیار دانشجو؛
- شیوه تعیین حداقل دستمزد ساعتی دانشجویان دوره کاردانی بدین شرح است؛ پس از محاسبه ۷۰ درصد حداقل حقوق ماهانه کارمندان دولت-اعلامی در بودجه سنواتی- این مبلغ بر تقسیم بر ۱۷۶ ساعت می‌شود. عدد به دست آمده به‌عنوان حداقل دستمزد ساعتی دانشجویان دوره کاردانی در نظر گرفته می‌شود. حداقل دستمزد ساعتی دانشجویان دوره کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری تخصصی نیز به ترتیب معادل ۱.۲، ۱.۵ و ۱.۸ برابر حقوق دانشجویان دوره کاردانی تعیین می‌شود.
- برای جلوگیری از کم‌اظهاری میزان فعالیت ساعتی دانشجو از سوی عوامل دانشگاهی، امکان ثبت زمان تردد دانشجویان در سامانه دانشگاه برای انجام کار معین شده به وجود بیاید.
- برای ترغیب عوامل اجرایی در سطح دانشگاه به استفاده بیشتر از دانشجویان، شیوه‌نامه طرح همیار دانشجو به‌گونه‌ای اصلاح شود که هر کدام از مؤسسات که بتوانند تا ۱۰ درصد کل دانشجویان خود را در این طرح به خدمت بگیرند تا ۵۰ درصد مبلغ کمک هزینه پرداختی توسط سازمان امور دانشجویان به عوامل مجری این طرح پرداخت شود.
- ۴. با هدف بهبود نتایج اجرای دوره‌های مهارت‌افزایی؛
- دفاتر ارتباط با جامعه و صنعت دانشگاه‌ها مکلف هستند با همکاری گروه‌های تخصصی رشته‌های تحصیلی، آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای و واحدهای اقتصادی محلی، برنامه سالیانه تحت عنوان «برنامه مهارت‌شغلی» برای هر رشته تحصیلی تدوین کنند که در آن مهارت‌های مورد نیاز به ترتیب اولویت، تناسب سطح تحصیلی دانشجویان با نظام اولویت‌بندی مهارت‌های مورد نیاز، تعداد ساعات مطلوب جهت تکمیل دوره، هدف‌گذاری کمی و کیفی برای برگزاری دوره‌ها، شیوه اجرا و ارزیابی برنامه مشخص باشد.
- وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با همکاری سازمان‌ها و دستگاه‌های مربوطه می‌تواند امکان تعریف دوره‌های مهارت‌شغلی و ثبت سوابق مهارت افراد را ذیل سامانه کارآمد برای دانشجویان فراهم آورد.
- دانشگاه‌ها مکلف هستند پس از تهیه فهرست دوره‌های مهارتی قابل ارائه به دانشجویان جهت گذراندن دوره کارآموزی با همکاری مراکز فنی و حرفه‌ای محلی، حداقل ۳۵ درصد از دانشجویان هم‌ورودی که در برنامه درسی آنها درس کارآموزی تعریف شده است را به سازمان فنی و حرفه‌ای جهت گذراندن دوره مهارتی معرفی کند.

۵. در اجرای فراگیر برنامه به‌همرسانی شغلی در سطح دانشگاه؛
- ضرورت دارد دفاتر ارتباط با جامعه و صنعت دانشگاه‌ها با همکاری گروه‌های تخصصی رشته‌های تحصیلی و فعالان اقتصادی محلی نسبت به تدوین برنامه سالیانه تحت عنوان «دستورکار به‌همرسانی شغلی دانشگاه» که در آن اهداف و برنامه‌های کمی و کیفی و شیوه‌های اقدام برای تحقق اهداف و ارزیابی عملکرد مشخص شده باشد، اقدام کنند.
 - مطلوب است مراکز کارآیابی و هدایت شغلی در سطح دانشگاه با همکاری گروه‌های تخصصی هر رشته تحصیلی و با هدف تسهیل امکان آشنایی دانشجویان سال آخر کارشناسی با واحدهای اقتصادی مرتبط محلی و ارتباط‌گیری با واحدهای اقتصادی، نسبت به برگزاری حداقل دو برنامه درون‌دانشگاهی با حضور کارفرمایان و عوامل شرکت‌های اقتصادی اقدام کنند.
- ➦ ذیل طرح تقویت ارتباط دانشگاه با جامعه و صنعت، دو حکم الحاقی زیر پیشنهاد می‌شود؛
- در راستای تحقق بند «ث» ماده (۷۸) [قانون برنامه هفتم پیشرفت](#) و برای حمایت از کارآفرینی جوانان دانشگاهی در سنین به‌هنگام، وزارت ورزش و جوانان مکلف است از محل اعتبار همین بند قانونی به فارغ‌التحصیلان دانشگاهی جوان دارای مهارت شغلی و طرح توجیهی ایجاد اشتغال مورد تأیید، حداکثر تا یکسال پس از فراغت از تحصیل، تسهیلات ایجاد اشتغال ارائه دهد.
 - از تاریخ تصویب این قانون، ۲ درصد از مالیات بر درآمد شغلی شاغلان فارغ‌التحصیل دانشگاهی به مدت پنج سال به حساب دانشگاه محل دریافت آخرین مدرک تحصیلی واریز می‌شود تا صرف ارتقا کیفیت مهارت‌آموزی و اشتغال‌پذیری دانشجویان شود.

منابع و مآخذ

- [1] UNESCO Institute for Statistics (2024), processed by Our World in Data.
- [۲] براساس آمار ارسالی مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی ذیل نامه به شماره ۱۹۶۹/۱۳۵ مورخ ۱۴۰۴/۷/۸.
- [3] Education at a Glance (2024), OECD.
- [۴] خلیلی. بهزاد. مطالعه و بررسی وضعیت استقلال‌یافتگی جوانان. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. ۱۴۰۳.
- [۵] محاسبات نگارنده براساس داده‌های خام طرح آمارگیری نیروی کار مرکز آمار سال ۱۴۰۲.
- [۶] خلیلی. بهزاد. مطالعه تطبیقی نقش نظام آموزش عالی در اشتغال‌پذیری و ورود به‌هنگام جوانان به بازارکار. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. ۱۴۰۴.
- [۷] متن کامل مصوبه جلسه ۹۲۹ شورای گسترش و برنامه‌ریزی آموزش عالی. [درون خطی]. Available: <https://www.msrt.ir/fa/news/57802>
- [۸] آمار آموزش عالی ایران سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲، مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- [9] <https://www.weforum.org/stories/2015/09/which-country-most-engineering-manufacturing-and-construction-graduates>.
- [۱۰] رصد اشتغال دانش‌آموختگان سال تحصیلی ۱۳۹۶-۱۳۹۵ آموزش عالی ایران. مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- [۱۱] خلیلی، بهزاد. مطالعه و بررسی عوامل مهم تأخیر در استقلال‌یافتگی جوانان (۱): معضل بیکاری. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. ۱۴۰۳.

- [12] <https://mycloud.ut.ac.ir/s/rTsDAJPDpWH7wxw>.
- [۱۳] براساس داده‌های دریافتی از گروه آمار مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی مورخ ۲۷ اردیبهشت ماه ۱۴۰۴.
- [14] <https://eha.info/page-three-cycle-system>, [Online].
- [15] The European Higher Education Area in 2024 Bologna Process Implementation Report, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2024.
- [۱۶] یوسفی، هادی. فرایند بولونیا، سیاستگذاری فراملی جهت ساماندهی آموزش عالی در اروپا. همایش ساماندهی آموزش عالی: سناریوهای پیشرو. ۱۳۹۸.
- [۱۷] آیین‌نامه آموزشی دوره‌های کاردانی و کارشناسی - پیوسته و ناپیوسته مصوب ۱۳۹۳/۱۲/۱۶ شورای عالی برنامه‌ریزی.
- [18] <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/latest/world-ranking>.
- [19] <https://www.ox.ac.uk/admissions/undergraduate/courses/academic-year>.
- [20] <https://registrar.mit.edu/calendar>.
- [21] <https://registrar.fas.harvard.edu/calendars#tenyear>.
- [22] <https://registrar.princeton.edu/academic-calendar-and-deadlines/academic?term=281&audience> [206]=206.
- [23] <https://www.cam.ac.uk/about-the-university/term-dates-and-calendars>.
- [۲۴] محاسبات نگارنده براساس داده‌های خام طرح آمارگیری نیروی کار سال ۱۴۰۲ مرکز آمار ایران.
- [۲۵] شیوه‌نامه اجرایی بورسیه شغلی دانشجویان. بنیاد نخبگان استان یزد.
- [۲۶] داده‌های دریافتی از جناب آقای دکتر حیدر مفتاحی‌زاده، رئیس پیشین بنیاد نخبگان استان یزد.
- [۲۷] براساس داده‌های دریافتی از جناب آقای دکتر محمدمهدی مسعودی، مدیرکل سابق اداره کل بورس و اعزام دانشجویان سازمان امور دانشجویان.
- [۲۸] شیوه‌نامه اجرایی بورس صنعت و مشاغل. سازمان امور دانشجویان. ۱۴۰۲.
- [۲۹] براساس داده‌های دریافتی از اداره کل بورس و اعزام دانشجویان سازمان امور دانشجویان مورخ ۱۴۰۴/۵/۶.
- [۳۰] براساس داده‌های دریافتی از معاونت فناوری و نوآوری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مورخ ۱۴۰۴/۷/۴.
- [۳۱] براساس پاسخ دریافتی از سازمان امور دانشجویان به شماره نامه ۴۸۹۸۰۱/۴۱ مورخ ۱۴۰۴/۵/۲۱.
- [۳۲] محاسبات نگارنده براساس آمار دانشگاه و مؤسسات آموزش عالی دولتی و غیردولتی موجود در تارنمای وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و آمار آموزش عالی ایران در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ منتشر شده توسط مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- [۳۳] گزارش عملکرد سال ۱۴۰۳ حوزه ارتباط با جامعه و صنعت (جلد اول). دفتر ارتباط با جامعه و صنعت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- [34] <https://ur.isc.ac/Home/RankIranUniv>.
- [۳۵] داده‌های دریافتی از کارشناسان دفتر ارتباط با جامعه و صنعت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در جلسه مورخ ۱۴۰۴/۶/۵.
- [۳۶] گزارش عملکرد سال ۱۴۰۲ حوزه ارتباط با جامعه و صنعت (جلد اول). دفتر ارتباط با جامعه صنعت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اطلاعات.
- [۳۷] پایش وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری. ۱۴۰۳.
- [38] <https://ac.sharif.edu/calendar/1404-05>.
- [39] Higher education student, House of Commons Library, UK Parliament, 2025.
- [40] <https://www.unibo.it/en/university/international-outreach/bologna-process>, [Online].

گزیده سیاستی

وزارت علوم با هدف بهبود اشتغال دانشجویان اقدام‌های متعددی انجام می‌دهد، اما اغلب با چالش‌هایی همچون فقدان فراگیری، ابهام در کیفیت و اثربخشی و... مواجه‌اند که برای حل آنها مواردی از قبیل تصویب یک آیین‌نامه با عنوان «تسهیل نقش‌آفرینی دانشگاه‌ها در اشتغال‌پذیری دانشجویان» پیشنهاد می‌شود.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir